

Milan Rykl

Renesance rozhlasu 1959–1968

Rozhlas se stává samostatnou ústřední organizací pod přímým řízením ÚV KSČ. Hlavní správa tiskového dohledu stále cenzuruje, ale klesá počet zakázaných témat a přestupky se řeší mírnějšími postihy. Začíná se uplatňovat nový styl reportážních rozhovorů. Přirozenější způsob projevu a nezávislejší pohled na skutečnost činí rozhlas přitažlivějším a vlivnějším. Sílí snahy zcivilnit vysílání a zajistit větší pohotovost i otevřenost rozhlasového programu. Hledají se nové metody v přípravě pořadů, podporované rozvíjejícími se technickými možnostmi. Nastupuje éra komplexní přestavby vysílacích okruhů a programového schématu. Vznikají nové typy „problémových“ pořadů i relací naukových a zábavných. Konstituuje se III. program na VKV. Zmnožují se styky se zahraničními zdroji informací. Sílí kritický tón ve zpravodajství a publicistice. Umělecké redakce zdařile uplatňují dříve tabuizované osobnosti, díla a žánry. Uvolňují se i tvůrčí potence dramaturgie a režie. Literární a hudební tvorba je oceňována mezinárodními poctami. Živé vysílání se postupně rozšiřuje. Vzniká teoretické rozhlasové pracoviště, které rozvíjí vlastní ediční činnost. Upevňují se týmy pohotových žurnalistů a komentátorů; události „pražského jara“ dovršují renesanci rozhlasové publicistiky. Po zrušení cenzury v polovině roku 1968 je rozhlas – po dlouhé době a na nedlouhou dobu – svobodnou tribunou.

Celková situace

Mezinárodní politika

Období tzv. studené války vrcholilo a „železná opona“ se zpevňovala. Valné shromáždění OSN přijalo deklaraci o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům (1960), což vyvolalo do té doby nejmohutnější změny ve státoprávním uspořádání především v zemích Afriky, Asie a Latinské Ameriky. Africké koloniální státy se osamostatňovaly, což zavdávalo důvod k četným intervencím. Vítězství revoluce na Kubě (Fidel Castro, 1959) znamenalo průnik socialistického vlivu do teritoria amerických zájmů. To se stalo příčinou ostrého konfliktu mezi Spojenými státy a Sovětským svazem (tzv. karibská krize, 1962), během něhož byl svět vážně ohrožen nukleární válkou. Vypukl válečný konflikt v Indočíně, který zasahující americká armáda vedla na straně Vietnamské republiky proti Vietnamské demokratické republice (1961–1973). Čínská lidová republika anektovala Tibet (1959) a dále prosazovala ve své zemi politiku tzv. velkého skoku (1958–1961). Převážně arabské státy Středního východu, disponující rozsáhlými ropnými nalezišti, založily organizaci OPEC. Založením OOP (Organizace za osvobození Palestiny, 1964) se přiosťřily už tak napjaté poměry mezi Izraelem a arabskými státy. První pokusný výbuch čínské jaderné zbraně (1964) torpédoval ujednání tří velmocí (USA, SSSR a Velké Británie – Francie se nepřipojila) o zákazu zkoušek jaderných zbraní (Moskva, 1963). Tzv. šestidenní válka Izraele s arabskými sousedy (1967) měla za následek odvetné opatření Egypta, který zablokoval Suezský průplav.

Ve Spojených státech byl v roce 1960 zvolen prezidentem J. F. Kennedy, který se rok nato prvně setkal ve Vídni s nejvyšším sovětským představitelem N. S. Chruščovem k předběžným jednáním o zmírnění mezinárodního napětí. Příslib navazovaných přátelských jednání se utvrdil zřízením „horké linky“ mezi Washingtonem a Moskvou (1963). Na druhé straně se zkomplikoval narychlo vybudovanou berlínskou zdí, oddělující hlavní město NDR (sovětskou zónu) od městských sektorů pod správou západních mocností (1963). Nejmladší americký prezident zahynul při atentátu v Dallasu v roce 1963.

V Evropě se bipolarita zostřila především citelným nárůstem levicových nálad v západních zemích, které

mnohdy vyústily v bouřlivé studentské protivládní demonstrace a revolty (například Francie, Itálie, 1968), ale také reminiscencemi stalinské politiky v Sovětském svazu. Po vnitrostranickém puči (1963) zde za Chruščova nastoupil „jestřáb“ L. I. Brežněv. V Řecku došlo k „puči plukovníků“ (1967), který nastolil vojenskou diktaturu a zrušil demokratické svobody (až do roku 1973). Sovětský svaz zaznamenal úspěch v kosmickém programu (první člověk ve vesmíru, 1961).

Domácí situace

Československo, stát pevně ukotvený v bloku lidovědemokratických a socialistických zemí, bylo stále spolehlivým vazalem Sovětského svazu. Zčásti sice pominuly depresivní pocity z někdejších politických procesů a brutálních zásahů proti nespokojeným občanům (zejména v Maďarsku roku 1956), ale nálada obyvatel byla nadále skeptická. Na ideologické frontě začal slít boj o myšlení lidí. Tuto doménu si vyhradil ÚV KSČ již tím, že do nové ústavy vtělil článek o vedoucí roli komunistické strany ve státě. Jednostranným aktem bylo prohlášení Československa socialistickou republikou (1960), jež bylo propagandisticky využito na II. celostátní spartakiádě v létě 1960. Všechna média podléhala usnesením ÚV KSČ a rozhodnutím sjezdů KSČ.

Uvolňující se společenská atmosféra šedesátých let se projevila i ve vývoji mediální struktury. Média se s různou mírou úspěšnosti pokoušela vymanit z přísného stranického řízení. K posunu v naladění společnosti nepochybně přispěla kritika Stalinova politického systému, s níž přišel tehdejší předseda Nejvyššího sovětu SSSR N. S. Chruščov, ale značný vliv sehrála i neutěšená ekonomická situace Československa (v letech 1960–1964 soustavně klesal národní důchod).

Do druhé poloviny šedesátých let vstupovala česká společnost s vnitřně rozštěpeným vedením. Ekonomická koncepce Antonína Novotného a jeho stoupenců byla neúspěšná a v ÚV KSČ nabírala na síle vnitřní krize, která se projevovala i na veřejnosti. Taková situace přece jen o poznání více přála tomu, aby se média mohla stát fórem pro střetávání odlišných názorů. V časopisech se objevovaly ostré polemiky o nejrůznějších – často velmi zásadních – společenských a politických otázkách.

Prvně po válce se více rozvinulo zahraniční cestování, byť převážně prostřednictvím několika málo cestovních

kanceláři a takřka výhradně do zemí východního bloku. Domácí turistika se soustřeďovala výrazně do rekreačních středisek ROH, případně jednotné mládežnické organizace – ČSM.

Koncem padesátých a začátkem šedesátých let vznikaly dosud málo vídané aktivity v divadelnictví – malé scény s avantgardním repertoárem: v Praze Divadlo Na zábradlí, Laterna magika, Semafor, v Brně Studio X, v Liberci Studio Y a další. Podníceny italskou filmovou vlnou neorealismu, objevily se dodnes úspěšné celovečerní filmy. Vznikaly nové hudební skupiny. Zvláště mezi mladými lidmi byla populární čtenářská anketa Zlatý slavík, z produkce zahraničních gramofonových společností se do Československa stále více dostávaly nahrávky předních interpretů populární hudby. Začaly vycházet nové časopisy a periodika. V roce 1961 to bylo více než 1200 titulů novin a časopisů s celkovým jednorázovým nákladem přes 17 miliónů výtisků (mezi ně patřilo 22 deníků, 637 časopisů, 108 okresních novin a 443 závodních časopisů).¹ Impulsem k obnovení hrdosti na pokrok ve vědě bylo udělení Nobelovy ceny akademiku Jaroslavu Heyrovskému v roce 1959. To však bylo stále ve stínu sjezdů KSČ a nejružnějších společenských organizací, které se odehrávaly s nudnou periodicitou a za nevalného zájmu veřejnosti.

Velký zájem veřejnosti probudil teprve odvážný hlas IV. sjezdu svazu spisovatelů v roce 1967. Kriticky pojmenoval neutěšené poměry nejen v oblasti literatury. Tajemníkům ÚV KSČ dalo dosti námahy jeho vliv postupně paralyzovat.

V té době začalo krystalizovat i v samotném ÚV KSČ tzv. křídlo progresivistů (pozdějších „mužů ledna“). Přispěla k tomu nejen horšící se ekonomická situace, ale i stále sílící volání po demokratizaci života a po nápravách chyb a nedostatků v politickém i občanském životě. Pokusy o novou ekonomickou reformu ztroskotávaly na dogmatickém chápání výrobních vztahů a procesů. Racionální pokusy o nápravu (ekonom Ota Šik, 1967) byly apriorně smeteny se stolu (obsahovaly prvky tržního hospodářství, což bylo neslučitelné s direktivním plánovacím systémem státu).

Nespokojenost s vývojem společnosti a s ortodoxními postuláty politické reprezentace se projevovala radikalizací studentského hnutí. To vyústilo v tzv. strahovské

události v roce 1967 a bylo – s už zmíněným IV. sjezdem svazu spisovatelů – vážným motivem pro progresivní křídlo ÚV KSČ k zamýšlené změně na vrcholných postech ve straně i ve vládě.

Počátkem roku 1968 byl po odstoupení Antonína Novotného z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ zvolen do jejího čela **Alexander Dubček**, v březnu byl zvolen nový prezident ČSSR Ludvík Svoboda a 8. dubna 1968 byla ustavena nová vláda ČSSR. V té už na některé posty zasedli představitelé obrodných proudů v zemi.

Přehnané obavy o osud socialismu v ČSSR vedly k ostrým výpadům politiků ze „spřátelených“ zemí vůči Akčnímu programu vyhlášenému v květnu 1968. Přísllovečným přilitím oleje do ohně byla v posledních dnech června petice nazvaná Dva tisíce slov (provolání a požadavky reforem, sestavené Ludvíkem Vaculíkem a podepsané stovkami občanů všech vrstev a sociálního složení). Z iniciativy zdola se rozpadaly do té doby jednotné organizace mládeže, odborů, zemědělců aj. a tvořily se nové. Pod heslem „socialismus s lidskou tváří“ se radikalizovalo hnutí proti dogmatům předcházejících desetiletí. Rozvíjel se demokratizační proces ve společnosti a obyvatelům svítla naděje na lepší poměry a život.

Naděje a plány byly násilně zrušeny „vstupem vojsk“ pěti armád Varšavské smlouvy do Československa v noci z 20. na 21. srpna 1968.

Situace rozhlasu jako instituce

Vládním usnesením č. 807 ze 30. září 1959 O změnách v organizaci rozhlasu a televize byl zrušen Československý výbor pro rozhlas a televizi (ČVRT) a obdobně i Slovenský výbor pre rozhlas a televíziu. Československý rozhlas (ČsRo) i Československá televize (ČsT) se staly samostatnými ústředními organizacemi a rozpočtovými jednotkami. Právní úprava Čs. rozhlasu byla stanovena nařízením vlády č. 63/1959 Sb.

Od tohoto opatření podléhal rozhlas přímému řízení, vlivu a kontrole Ústředního výboru KSČ.

Vedoucí úloha strany a princip stranického řízení spočívaly v přímém úkolování ústředního ředitele Čs. rozhlasu, zavazovaného plnit pokyny orgánů ÚV KSČ, především jeho ideologického oddělení. Vliv strany se uplatňoval také prostřednictvím základních organizací KSČ v rozhlase. Za samozřejmé – a v mnohých případech povinné – se považovaly konzultace zejména odborných redakcí s jednotlivými odděleními ÚV KSČ (například zemědělská redakce se zemědělským oddělením, průmyslová s průmyslovým atp.).

Ústředním ředitelem Čs. rozhlasu se stal 1. února 1959 **Karel Hoffmann** (předtím vedoucí tiskového oddělení sekretariátu ÚV KSČ), jehož na návrh ÚV KSČ jmenoval předseda vlády (tehdy Viliam Široký). Jeho nástupcem byl **Miloš Marko** (od 25. ledna 1967), po jeho odvolání 25. července 1968 **Zdeněk Hejzlar**, který setrval v čele této instituce do 30. září 1968.

Karel Hoffmann (1924)

Ústřední ředitel Čs. rozhlasu, politický pracovník, v ideových otázkách poslušný nástroj aparátu ÚV KSČ (člen ÚV v letech 1966–1968, 1969–1989). Zevrubná znalost rozhlasových specifik mu umožnila uplatnit některé modernizační prvky v organizaci a vysílání rozhlasu, zejména aktualizaci zpravodajství. Přes svou politickou spolehlivost byl občas ochoten uvolnit iniciativu programových pracovníků, ale meze jeho tolerance vyjadřoval výrok „Mýlit se, soudruzi, můžeme jenom se stranou!“ V prostředí, které uznával za intelektuální, užíval sofistikovanější formulace: „Naše poznání je limitováno poznáním ústředního výboru naší strany...“ Po odchodu z rozhlasu byl ministrem kultury a informací (1967–1968), v roce 1968 jako ředitel Ústřední správy spojů dal 21. srpna příkaz k vypnutí vysílačů, rozšiřujících odmítavé stanovisko k okupaci. V dalších letech působil ve vysokých stranických a státních funkcích, po listopadu 1989 odešel z politického života. V posledních letech soudně stíhán za velezradu.

Ústřední ředitel Čs. rozhlasu svou pravomoc vykonával přímo, nebo prostřednictvím svých náměstků. Kromě oblastního ředitele na Slovensku, který byl zároveň jeho náměstkem, byli dalšími náměstkyněmi:

- náměstek pro program domácího vysílání – **Josef Kolář** (od roku 1962 **Rostislav Běhal**),
- náměstek pro zahraniční vysílání – **Bohumil Švec** (od roku 1962 **Karel Hrabal**),
- náměstek pro techniku – **Miloš Junek**,

- náměstek pro ekonomiku a správu – **Karel Zavadil** (od roku 1961 **Josef Janoušek**).

Politické vysílání a zpravodajství

zaujímal nejrozsáhlejší prostor ve vysílání. Oblast propagandy, publicistiky a aktuálního domácího i zahraničního zpravodajství se soustředila v Hlavní redakci politického vysílání (HRPV). Hlavním redaktorem byl zprvu **Karel Hrabal** (do roku 1962, kdy se stal náměstkem pro zahraniční vysílání Čs. rozhlasu).

Změny v organizaci a ve vedení redakcí politického vysílání i jinde, které nastaly roku 1962 a v následujících letech, byly důsledkem jednání kokořfinské konference, která uvolnila cestu modernizačním, ale i demokratizačním trendům v koncepci vysílání.

HRPV se od 1. července 1962 reorganizovala a vznikly dva útvary: Hlavní redakce zpravodajství (HRZ) – hlavní redaktor **Jiří Kmoch** (zástupce **Hanuš Orlický**) – a Hlavní redakce politického vysílání (HRPV) – hlavní redaktor **Jiří Ruml** (zástupce **Slavomír Vosecký**), od roku 1964 **František Hon** (zástupce **Jaroslav Jindra**).

„K této organizační změně vedl rozsah úkolů soustředěných do bývalé Hlavní redakce politického vysílání, výrazné odlišení dvou základních metod práce v této redakci i potřeba zkvalitňovat a prohlubovat právě oba odlišné a zcela specifické způsoby práce: pohotové zpravodajství na jedné straně a na druhé dlouhodobě připravované propagandistické práce, opřené o hluboce specializovanou odbornost. Změna byla také umožněna zcela novým pojetím Rozhlasových novin, které se rozčlenily na dva samostatné úseky: zpravodajský a propagandistický...“³

HRPV měla tyto dílčí redakce (a jejich vedoucí):

- průmyslová – **Jiří Svejkovský**, od roku 1968 **Věra Tučková**,
- zemědělská – **Slavomír Vosecký**, od roku 1962 **Vladimír Hončík**,
- vědy a techniky – **Josef Branžovský**, od roku 1963 **Ivo Budil**,

- vnitropolitická – **Jarmila Votavová**, od roku 1965 **Libuše Šneková**,
- kultury – **Zdenka Silanová**, od roku 1964 **Oldřich Kryštofek**,
- propagandy marxismu-leninismu – **Jiřina Kotrčová**, od roku 1962 **Jan Procházka**, od roku 1963 **Vilém Fuchs**, od roku 1964 **Věra Horká** (redakce se v roce 1968 přejmenovala na redakci společenských věd).

HRZ měla tyto dílčí rubriky (a jejich vedoucí):

- vnitropolitická – **Alois Šrubař**, od roku 1968 **Karel Lánský**,
- mezinárodního života – **Igor Kratochvíl**, od roku 1963 **Milan Weiner**,
- sportovní – postupně **Jaroslav Beneš**, **František Valach**, **Josef Malý**,
- ústředních zpravodajů – **Eva Nováková-Šandrová**.

V HRZ měla práce vysloveně operativní charakter, rozložený téměř po celý den, zatímco v HRPV šlo o rozšíření praxe „problémových (analytických) pořadů“, které dosud připravovalo jen několik jedinců, na celý základní kádr hlavní redakce. Byla to široká problematika – od otázek občanského soužití přes ekonomické problémy v průmyslu nebo zemědělství až k vrcholům československé vědy a kultury.

Redakce nesly největší tíhu propagandistické práce ve vysílání. Především sem se soustředily dlouhodobé i aktuální požadavky ideově-politického působení na posluchače, tady bylo nejvíce vyhraněných pořadů s výrobní tematikou, tady se odbývaly politické diskuse a přednášky, dispečinky a prezentace všech významných společenskopolitických jevů, událostí, výročí, oslav apod. z tuzemska i zahraničí. Na počátku dekády byly v programech všech stanic výrazně zastoupeny ekonomicko-politické materiály. Kampaň o ateismu a pravidelné přednášky či kurzy marxismu-leninismu byly nedílnou součástí ideově-tematických plánů HRPV.

Vlajkovou lodí HRZ byly **Rozhlasové noviny**, které v první části obsahovaly aktuální zpravodajství (ekonomické, kulturní, zahraničněpolitické, sportovní), ve druhé pak obsáhlejší příspěvky ve formě črt, poznámek, fejetonů, což se mělo posléze proměnit v pravidelný vnitropolitický komentář (ten se dlouho nedařilo vytvářet,

neboť na rozdíl od zahraničněpolitických komentářů – například v pořadech Svět dnes večer – chyběli erudovaní autoři).

Zpravodajské pořady (Rozhlasové noviny a krátké zprávy) byly přes den rozloženy do obou hlavních vysílacích okruhů (národní okruhy Praha a Bratislava a celostátní okruh Československo I) tak, aby je bylo možno poslouchat každou celou hodinu. Na zpravodajství, propagandistickou, výchovnou a organizátorskou činnost bylo vyhrazeno na národním okruhu cca 2800 minut týdně (přes 30 % vysílacího času), na Československu I cca 2600 minut týdně (19 %). V té době vysílal Čs. rozhlas přibližně 60 % vlastních zpráv (zbývající byly z ČTK a jiných agentur). Bylo to umožněno i tím, že ve všech českých krajích měl své vlastní zpravodaje, ze Slovenska dodávala zprávy do pražského ústředí bratislavská zpravodajská redakce.

Rubrika mezinárodního života (RMŽ)

čerpala ze stále se rozvíjející a zkvalitňující skupiny zahraničních korespondentů, kteří působili ve všech nej důležitějších teritoriích světa.

Z více než dvacítky zahraničních korespondentů Čs. rozhlasu se přičinili o nezájaté pohledy na dění v cizině Jiří Dienstbier, Jan Petránek, Luboš Dobrovský, Karel Jezdinský, Věra Štovičková-Heroldová, Dušan Ruppeltdt, Miloslav Pátek, Laco Porjes, Karel Kyncl, Jiří Ruml, Vilém Fuchs, Jiří Frodl, Ludvík Čermák a další. Široký rozhled, osobní statečnost a znalost rozhlasového řemesla způsobily, že posluchači věřili jejich slovům více než projevům z úst československých politiků. Byli to především oni, kdo pod vedením neúnavného organizátora **Milana Weinera** pozvedli úroveň komentátorské činnosti ve zpravodajství a publicistice.

Milan Weiner (1924–1969)

Komentátor a od roku 1963 vedoucí redakce mezinárodního života. Stmelil tým zajímavých individualit, prosadil do vysílání „Jedenadvacítku“ (komentované zpravodajství o událostech v zahraničí, doma i ve sportu) a zejména občansky angažované Písníčky s telefonem (od 8. února 1968). Patřil k předním novinářským exponentům roku 1968 spolu se Slávou Volným, Jeronýmem Janíčkem, Bedřichem Utitzem, Jiřím Ledererem, Rudolfem Zemanem a dalšími.

Redakční rada „Na Stražilově“ u V. Štovičkové; zleva L. Dobrovský, sekretářka, hostitelka, M. Weiner, J. Kmoch, M. Pátek, Č. Suchý

Redakci ve druhé polovině šedesátých let posílili komentátoři **Čestmír Suchý**, **Jaroslav Jírů**, **Táňa Hoffmannová-Štěpánková** a elév **Ondřej Neff**. Právě v tomto kolektivu se začaly uplatňovat závěry kokořínské konference (1961), zdůrazňující především větší pohotovost, aktuálnost a nové formy rozhlasových zahraničněpolitických komentářů a zpravodajství.

Vnitrozpravodajskou „vzpourou“ bylo získání nezávislosti na zprávách a informacích do té doby dodávaných z jediných zdrojů – ČTK a TASS. Redaktorský tým RMŽ si vymohl

přístup i k jiným agenturám (AFP, Reuters) a dařilo se mu tak objektivizovat informace. Byl to nevídaný průlom do monopolního zdroje informací. Citace ze západních agentur výrazným způsobem ovlivnily liberalizaci zpravodajství rozhlasu.

Dominantní roli měli zahraniční korespondenti v pořadu Svět dnes večer (od roku 1955), v němž přinášeli komentované zpravodajství o událostech v cizině. Byli to oni, kteří „táhli“ tým komentátorů událostí „pražského jara“ a rehabilitovali publicistický a propagandistický

žánr (s nimi se na Písničkách s telefonem podíleli také Jindra Klímová-Sobíšková, Sláva Volný, Čeněk Pražák, Jeroným Janíček, Rudolf Zeman, Otta Bednářová, režisér Jan Fuchs a další z jiných dílčích redakcí HRPV).

Sportovní rubrika HRZ

Kromě každodenních zpráv z domácích i mezinárodních sportovních soutěží byly obsahem sportovního zpravodajství i sportovních magazínů (nedělní Sport a hudba, víkendové S mikrofonom za... atd.) informace z oblasti masové tělovýchovy a sportu. Tomuto úkolu sloužily kromě zpravodajského servisu ranní tělovýchovné čtvrt hodinky (jejichž vysílací doba se často měnila, což

naráželo na odpor zájemců) a jednou za pět let (1960, 1965) organizační a metodická pomoc při nácviku na celostátní spartakiády. V těchto dobách se celospolečensky propagovala „hodina tělocviku denně“. Tento trend, který společně prosazovaly sportovní rubriky HRZ a HRDM, se odrážel jak v již zmíněných ranních rozhlasových tělocvičných relacích, tak v reportážích ve Sportovním týdeníku mládeže a občas ve Sportovním měsíčníku HRZ. Zdařile se v roce 1961 rozjela lehkooatletická soutěž mládeže o Pohár Československého rozhlasu. Rozhlas ji každoročně vyhlašoval, organizoval a sledoval; pomáhal tak při vyhledávání talentů a popularizaci sportu mezi mládeží. Besed o soutěži se účastnili naši sportovní mistři.

Přenos z II. celostátní spartakiády 1960; zleva I. Veselý, M. Kazda

Sportovní reportéři, jakkoli nekonfliktní v tématech, byli často kritizováni vedením (přílišné fandění, nedostatky v mluvním projevu) i posluchači (některým reportérům byla vytýkána příliš zjevná přichylnost k některému sportovnímu týmu).

Miláčky publika se stávala nová generace sportovních reportérů – Stanislav Sigmund, Karel Malina, Luděk Brábník, Oldřich Červinka, Vladimír Vácha, Václav Svoboda, Karel Tejkal, Oskar Mana, Rudolf Gallo, Gabo Zelenay a také vůbec první československá sportovní reportérka Mária Lukačovičová-Zavarská. K pestrosti sportovních přenosů přispěli kolegové z krajských studií Miroslav Pražák, Stanislav Zárecký, Miloš Zouhar, Mirko Bohuš, Vít Mokroš a další. V dobách tuhého politického dirigismu umně vkomponovali do reportáží lidský prvek hrlosti a fair-play našich sportovců a v obecné euforii z úspěchů se občas podařilo do jejich hlášení vpašovat i mnohou jízlivost na adresu režimu.

Zpravodajství a publicistika

Aby bylo možno vyhovět vzrůstající posluchačské poptávce po různorodých informacích, bylo třeba v HRZ reorganizovat směnu zpravodajství do pěti čtyřčlenných týmů (se zastoupením odborných rubrik). Tento systém se žil na další desetiletí jako účelný a funkční. Přesto docházelo k výkyvům, především v Rozhlasových novinách.

„Zpravodajství bylo často nepohotovité, domácí velmi slabé. Objevilo se mnoho věcných chyb. Málo naléhavé a mobilizační byly pořady ke žním a k prověrkám efektivnosti v průmyslu. Také soutěžní pořady Rozhlasových novin byly neúčinné. Stále se postrádá vnitropolitický komentář. Objevily se nerozhlasově zpracované příspěvky, současně bylo někdy rozhlasovosti zneužíváno, chyběly informace o dění v krajích. Stále malá pozornost se věnuje soutěžení BSP a závazkovému hnutí na počest XII. sjezdu KSČ. Chybí živá propaganda marxismu-leninismu, popularizace příkladů a obětavých činů, aktivní ateistická propaganda.“⁴

Předsednictvo kolegia Čs. rozhlasu vyslovalo nespokojenost s programovou stagnací, zvláště „s nedostatečným plněním úkolů, daných Sjezdu KSČ, s plněním aktuálních úkolů, spojených s ekonomickými a politickými problémy.“⁵ Nabízelo se řešení: přestat vedoucí pracovníky odvádět od soustavné programové činnosti

neustálými diskusemi o kádrových změnách a stranických a rozhlasových opatřeních, což ve svých důsledcích činnost rozhlasu ochromovalo. To se dlouhá léta nedařilo, protože podřízenost zpravodajství pokynům ÚV KSČ neumožňovala zřetelnější změny ve zpracování zpráv. Přesto zpravodajství několikrát osvědčilo svou pohotovost a obstálo v měření s jinými médii.

Příkladem byla aktuální informace o prvním kosmickém letu J. A. Gagarina do vesmíru: první zprávu časně ráno 12. dubna 1961 přečetli hlasatelé Věra Pokorná a Stanislav Vokál, z dálnopisu z Moskvy ji převzala Jiřina Vosmeková v písárně směny zpravodajství.

Obdobně pohotově si počínal zahraniční korespondent Čs. rozhlasu ve Spojených státech Karel Kyncl, jehož prostřednictvím se posluchači u nás dovídali nejčerstvější zprávy a dojmy o atentátu na prezidenta Kennedyho (1963). V dobách před „pražským jarem“ a v jeho průběhu bylo rozhlasové zpravodajství vůbec nejrychlejší a nejobsáhlejší: každá relace přinášela udivující množství aktuálních zpráv z celé republiky.

Pracovníci HRPV díky stále početnější skupině erudovaných a profesně zdatných jedinců vpašovali do pořadů přesně to, co se chtělo („přiblížit rozhlas lidu“), ale způsobem a výběrem témat značně konfliktním. Pořady HRPV se postupně začaly zabývat skutečnými problémy lidí té doby, zejména si všímaly příčin negativních jevů. S tím, jak zpočátku sporadicky a opatrně, ale v polovině šedesátých let už stále častěji vyplouvaly na povrch nedostatky a chyby tehdejšího režimu, vznikaly tzv. problémové pořady.

Průmyslová redakce HRPV

soustavně sledovala problémy v průmyslu a stavebnictví (například výstavbu Východoslovenských železáren v Košicích, stavbu ropovodu Družba ad.) v cyklech Mikrofon odpovídá na telefon či Jeden den pětiletky. Vůči oslavným relacím o hrdinech socialistické práce, údernících či přeplňování plánů pětiletok, výšperkováním hrdými hlášeními kolektivů BSP, a rádobývdecským poučkám v pořadech typu Socialisticky pracovat – socialisticky žít! se objevovaly časté výtky od těch, jimž byl program určen.

Nedostatkové zboží na tehdejšímu trhu bylo podnětem k rozsáhlé anketě na téma Jaké zboží jste nedostali a už

Průmyslová redakce; zleva J. Tomeš, Z. Havel, F. Hejný, J. Svejkovský, V. Tučková, Z. Šrámková, F. Peroutka, L. Holoubek, L. Lehký, M. Vidlař

jste ho někde sháněli? Resumé se nespokojilo s konstatováním liknavosti distribuce či výrobců (což bylo nabílední), ale vyplývala z něj kritika plánovaného hospodářství a neschopného aparátu. Reportér Štěpán Klouček podobná témata rád vyhledával a publikoval, a také si za ně leccos vytrpěl.

K dokreslení podmínek, v nichž redaktoři pracovali, poslouží následující příklad. V době zavádění tzv. nové ekonomické soustavy řízení (1965) se redaktoři pořadu Lidé–život–doba (kriticky zaměřeného cyklu, na němž participovaly i další redakce HRPV) ostře vyjadřovali k neúměrným cenám dámských punčochových kalhot. Ozvali se výrobci, stranické orgány a vedení rozhlasu, které schválilo k tomuto pořadu následující stanovisko:

„a/ Vytknout autorovi pořadu a vedení HRPV nedodržení zásad platných pro přípravu a schvalování kritických a rozborových pořadů.

b/ Svolat mimořádnou pracovní schůzi v HRPV a projednat na ní nedostatky pořadu a nutnost dodržování platných zásad.

c/ Připomenout všem programovým pracovníkům platnost zmíněných zásad pro přípravu a schvalování kritických pořadů a nutnost jejich důsledného dodržování.

d/ Projednat s vedením všech hlavních redakcí a krajských studií zaměření, tematiku a zabezpečení závažných kritických a rozborových pořadů, připravovaných na nejbližší období. Jejich plán předložit ideologickému oddělení ÚV KSČ ke konzultaci.“⁴⁶

Kritika v pořadu o drahých punčocháčích měla neočekávaný dopad: po různých „rozjasňovačkách“, setkáních a jednáních nakonec k jejich zlevnění došlo.

Na vysvětlení: „Rozjasňovačka“ = nepravdělně svolávané porady, kde se specifikoval případ a přijímala se opatření. Tehdejší rozhlasová mluva hýřila podobnými novotvory: „letuška“ = krátké operativní informační schůzky odpovědných činitelů, „komandirovka“ = vyslání pracovníka na zahraniční služební cestu, „zvučka“ = znělka atp.

Cyklus s tematikou úspor, hospodárnosti a novátorských postupů Záleží jenom na nás, který se vysílal jako příprava na XII. sjezd KSČ, záhy začal přinášet na svou dobu odvážná témata v novátorském zpracování.

Například notorický nepořádek v nákladní železniční dopravě vyvolal záměr věnovat se této problematice hlouběji. Pohnuté osudy jednoho nákladního vagonu při expediční cestě z Čierné nad Tisou do Mostu sledovali reportéři Štěpán Klouček a Emil Peroutka. Rozhlasová kompozice z roku 1962 Pozor u třetí koleje! patřila mezi nejmělejší a neobjevnější pořady té doby. Personifikace věcí pohádkovými postavami spojila rozhovory a reportážní vstupy v posluchačsky přitažlivý a zajímavý celek. Meziredakční spolupráce (Ivo Fischer z HRLD psal spojovací text) se stala příkladem pro mnohé další redakce. Železniční tematice se dále věnoval Emil Peroutka v pořadech „Vagony musí jezdit“ s takovou vervou a vehemencí, že ho potřešení raději přemluvili, aby se stal zaměstnancem rezortního časopisu ministerstva dopravy...

Zkušenost z pořadů Záleží jenom na nás byla už na podzim 1962 přenesena jako trvalá metoda práce především do pravidelného cyklu Lidé–život–doba. Byl to nový typ dvacetiminutového analytického pořadu před Rozhlasovými novinami, zaměřený na nejrůznější jevy v hospodářském životě země, ve vztazích lidí i v kultuře. Třebaže se ekonomické pořady měly výrazněji zaměřovat na zobrazení hrdinství a obětavosti pracujících ve výrobě, výsledky bývaly sporadické. Spíš se tu zvolna začal uplatňovat kritický, na svou dobu odvážný tón.

Dobově progresivní formou pořadů byly besedy neřídka řazené do cyklů (například Přemýšlejte s námi nebo Co chcete vědět – zde odborníci objasňovali pojmy i problémy nastávající kampaně vědeckého řízení společnosti a ekonomiky). Putující tribuna průmyslu (1966) bylo přímé vysílání z různých podniků, jehož cílem bylo vysvětlování podmínek hospodaření v nové soustavě

řízení. Ekonomický komentář obsahoval výklad nových ekonomických kategorií, vztahy mezi výrobou a vnitřním trhem atp. Pořad Člověk–práce–paragrafy konfrontoval dopisy posluchačů se stanovisky Ústřední rady odborů, Státní arbitráže a dalších úřadů.

Řada relací na sebe strhla pozornost nejen proto, že byly zpracovány živou publicistickou formou, ale také odhalovaly závažné společenské problémy. Stranická kritika na sebe nenechala dlouho čekat.

„Průběžný rozbor ukázal, že účinnost těchto pořadů, zabývajících se ostře kriticky závažnými nedostatky, které se projevují v nesprávném vztahu k lidem, není dostatečně vyrovnávána stejně účinnými pořady, které by vyzdvihovaly pracovní hrdinství a pomáhaly strhovat další a další k objevování a využívání pokrokových metod práce a které by také metody i příkladný vztah k lidem, k životu i k práci popularizovaly. Soustavněji musíme také usilovat o to, aby všemi našimi pořady pronikala myšlenka, že je to naše strana, která stojí v čele boje za prosazení principů našeho socialistického humanismu, za prohlubování socialistické demokracie v našem životě...“⁷

Zemědělská redakce HRPV

Cykly Na pomoc..., Kdo dřív – kdo líp, Rok dobrých hospodářů ad. se zabývaly plněním plánů osevů, sklizní, agrotechnickými lhůtami, podněcovaly k vyšším výnosům a úsporám, k zavádění nových metod v rostlinné i živočišné výrobě apod. Úspěšným družstvům se za odměnu hrálo, s jinými se vedly rozsáhlé polemiky uzavřené doporučeními a radami odborníků, ale i politiků. Protože zemědělství bylo v popředí politického zájmu, zúčastňovaly se příprav pořadů i jiné redakce.

Některé relace s těžištěm v zemědělské tematice se staly základem celého nového směru v rozhlasové práci a školou rozhlasových forem. Šlo o pořady mimořádně složité, mnohdy je celá skupina redaktorů z žurnalistických i uměleckých útvarů připravovala řadu týdnů.

Tak třeba na pásmech Krev a mléko šumperského okresu spolupracovala Dita Skálová z HRLD s redaktory zemědělské redakce HRPV Slavomírem Voseckým a Čeňkem Pražákem a speciální písně k tomu složili Josef Vobruba s textaři Karlem Bradáčem a Ivo Fischerem. D. Skálová také participovala na pořadu To nechce klid (podtitul: Dodejte nám brambory), jindy zase Ludvík Vaculík z HRDM s Čeňkem Pražákem sondažovali podmínky pro mládež

v JZD (Eva se chová arogantně, 1963) a společně pak nesli následky: „(...) vytknout oběma nesprávný postoj a přístup, udělit písemnou důtku a úkolovat základní organizace KSČ v HRDM a HRPV, aby projednaly chyby a vyvodily poučení pro ostatní redaktory, jak zpracovávat problémové pořady.“ Rozhlasová kompozice Farma Radejčín zpracovaná na motivy dvou kritických dopisů si vysloužila v připomínkovém řízení značné úpravy: „Záleží jenom na nás – Farma Radejčín – pořad přepracovat z hlediska určení odpovědnosti za kritizované nedostatky, v závěru zařadit část vystoupení tajemníka OV KSČ a vypustit citát z dopisů posluchačky. (...) Provést střihy některých pasáží, které činí pořad nepřehledným a vedou kritiku nesprávným směrem.“⁸ Protože pořady byly připravovány v rámci kampaně ke XII. sjezdu KSČ, bylo na pováženou, že zaznívaly kritické hlasy, nesvědčící stranické politice.

Změny ve vedení HRPV

„Ideové prohršky“ nakonec vedly k odvolání hlavního redaktora HRPV Jiřího Rumla a jeho zástupce Slavomíra Voseckého. Od 1. listopadu 1963 vedl HRPV František Hon.

František Hon (1922–nezjištěno)

Novinář, který poskytl plnou podporu společenskokritické orientaci rozhlasové publicistiky a tvorbě pro ni typických „problémových“ pořadů. Když K. Hoffmann dosadil místo J. Rumla kádrově perspektivnějšího F. Hona, příliš si nepomohl. Hon vedl redakci ve stejném duchu a názorové klima se už nedalo zvrátit. Pro veřejný nesouhlas se sovětskou okupací byl F. Hon s nástupem normalizace v roce 1970 propuštěn. Rehabilitace se nedožil.

V této době, kdy se v mnohých pořadech stále častěji vyskytovala otevřená kritická polemika (a nejen v relacích HRPV), zasazoval se ústřední ředitel Čs. rozhlasu Karel Hoffmann o znovupotvrzení role KSČ a její politiky v působení rozhlasu:

„Rozhlas je nástroj strany, hlas strany – v zahraničním vysílání i vlády, ne nástroj a hlas jednotlivých skupin lidí a jejich názorů. (...) Není možné, aby si každý říkal ve vysílání, co chce, co je nebo by mohlo být odůvodněně chápáno v rozporu s politikou strany. O různých názorech je možné a správné diskutovat, ale názory odlišné od stanoviska strany nepatří do vysílání. Subjektivismus nelze připustit ani v případě hodnocení pořadů. Neplatí jen v tom, jaká stanoviska v určitých otázkách zastávat, ale i v tom, jaké otázky v určité době nastolovat, zda je správné v určitém

období se soustřeďovat na určité problémy. Ani to nemůže být věcí úvahy, názoru jednotlivců, ale výsledkem kolektivní úvahy v rozhlase nebo dokonce konzultace se stranickými orgány...“⁹

Schizofrenní situace – na jedné straně striktní plnění pokynů a hesel podle ÚV KSČ, na druhé požadavek otevřené kritiky nešvarů – nedávala redaktorům mnoho možností, jak z ní vykličkovat. Právě tehdy se zdálo, že živá aktuální publicistika bude znovu sešněrována do ortodoxních pout jednostrannosti a dogmat.

Redakce vědy a techniky HRPV

V roce 1959 probíhal už 25. cyklus Rozhlasové univerzity, dominantního pořadu redakce vědy a techniky. Společenské zadání preferovalo aktuální témata – v té době přednášky na téma Náboženství v životě jednotlivce a společnosti. Následovaly cykly o biologii, dialektickém materialismu, historickém materialismu a fyzice (1960), Dějiny lidstva jsou dějinami třídních bojů (1961), O kosmonautice a astronautice (1962), Myšlenky do příštích let, O vědě dneška a zítřka (1963), Ekonomika zemědělství, O vědeckém řízení společnosti (1964), Současná marxistická filozofie, Současná psychologie (1967–1968). Rozhlasové univerzity byly populárně-vzdělávacími pořady a jejich obliba (na počátku šedesátých let ideologicky ovlivňovaná a posluchačsky odmítaná) postupně stoupala, když docházelo na žhavá společenská témata.

Zatímco debaty v Rozhlasových univerzitách na téma ateistické propagandy se hluboce dotkly nábožensky založených posluchačů, v letech pozdějších, s tím, jak se otvíral prostor tolerantnějšímu myšlení, zaznamenávaly spontánní ohlas: kladný u posluchačů, negativní u funkcionářů. To se týkalo například cyklu brněnských autorů Ivo Plaňavy a Ivo Možného o současné psychologii nebo Jarmily Lakosilové a Slavomíla Vencla o čs. dějinách (oboje 1968).

Poslání Rozhlasové univerzity viděl vedoucí redakce **Josef Branžovský** v podchycení zájmu o společenské a přírodní jevy a v probuzení touhy dovídat se o předmětu výkladu víc i z jiných zdrojů: „*Nedělali bychom dobrou práci, kdybychom v posluchačích Rozhlasové univerzity budili iluzi, že jsme jim dali univerzitní znalosti, nebo v posluchačích cyklu o kybernetice dojem, že by obstáli v diskusi s odborníky...*“¹⁰

Vyhledávanými pořady byla rovněž početná komponovaná populárně-vědecká pásma (podle „Gelova vzoru“) jako například lékařský cyklus Abychom žili zdravěji, besedy Co chcete vědět o..., Jazykový koutek, Technika dneška a zítřka, Besedy o vesmíru, Hygiena duševního života. Velký posluchačský zájem a oblibu získala reportážní pásma založená na případech záchrany lidského života, jež v brněnské redakci připravoval Přemysl Matula.

Vysílání pro ženy HRPV

se zabývalo tematikou velmi blízkou posluchačské obci: hodnotila se snaha informovat, radit, poučit. A tak témata o správné výživě, zdravotnictví, oblékání a bydlení, manželství a vztazích mezi generacemi, ale také připomínky k distribuci, ke společnému stravování, pedagogické a sociální otázky atp. se v pravidelných půlhodinových relacích prolínala s anketami a analytickými sondami do problémů týkajících se nejen žen.

V redakci působily osobnosti, jimž „nic lidského nebylo cizí“, a tak navzdory nabádání a výtkám „zabydlovaly terén“ všednodenních problémů stále odvážnějšími komentáři a otevřenější kritikou.

V roce 1962 zpracovala **Libuše Šneková** (vedoucí redakce) závažnou společenskou otázku té doby – nedostatek mladých lidí v zemědělství. V pořadu Liduška Jurásková postihla příčiny nezájmu mladých a pokusila se najít motivaci ke zlepšení stavu. To přineslo nejen četný dopisový ohlas, ale také konkrétní výsledky – nápravu problémů a zvýšený zájem o práci na vesnici.

Přestože stále chyběl pravidelný vnitropolitický komentář, začala se právě tady rýsovat nadějná perspektiva v samostatných úvahách a postřezích, například Otty Bednářové, Jindry Klímové, Jarmily Lakosilové, Boženy Kubínové, Jiřiny Hrábkové-Rumlové či Jarmily Votavové, což se posléze zúročilo v už naprosto liberálním pojetí otevřených debat v roce 1968.

Redakce propagandy marxismu-leninismu HRPV

byla páteří ideově-politického působení Čs. rozhlasu až do druhé poloviny šedesátých let. Vytvářela pořady jako například Na pomoc studujícím marxismu-leninismu, Živá slova, Úvahy do všedního dne, seriál besed o vědeckém komunismu, pásma o historii strany

a desítky příspěvků do Rozhlasových novin (nebo i samostatně vysílaných) na ekonomická, politická a společenská témata. Všechna měla jediný cíl: agitaci. Programovým úkolem redakce bylo objasňovat, vysvětlovat a šířit politiku KSČ a komunistických stran „zemí tábora míru“, napomáhat plnění úkolů pětiletka a rozšiřovat ekonomické znalosti posluchačů. A také „*být nápomocni boji proti přežitkům ve vědomí lidí a za nové vztahy mezi lidmi (kontrapropaganda vůči buržoaznímu vlivu, proti maloměšťáctví, militarismu Západu a za vyzdvižení předností socialistické soustavy nad kapitalistickou ...)*“¹¹.

Profesionální úroveň pořadů rubriky nebyla dostačující – používalo se zastaralých málo účinných forem, vysílání bylo nepřitažlivé. Redakce stále zápolila s lektorským způsobem podání a mentorováním. Chtěla se tomu bránit především novými, živějšími způsoby výkladu. Tady však narážela na tradičně úzký okruh externích autorů: lektoři (odborníci z oboru filozofie, ekonomie) lpěli velmi úzkostlivě na určitých stabilních formulacích z obavy, aby nebyli nařčeni z vulgarizace.

Pro pořad Živá slova se redakce snažila získat autory ze spisovatelských kruhů, kde byl předpoklad větší invence a erudice. Nevedlo se to příliš: nízké honoráře nelákaly... Ve stranickém týdeníku Kultura se v rozhovoru s Janem Drdrou a Alexejem Kusákem dokonce doporučovalo Živá slova zrušit, když nelze dát větší honorář.

Posluchači rozhlasu byli v průběhu šedesátých let už přesyceni politickými traktáty a bylo jen otázkou času, kdy si měnící se poměry ve společnosti vynutí i změnu zaměření propagandy. Obrat nastal vznikem redakce společenských věd v roce 1963 – už s jiným týmem redaktorů, externích autorů a s aktuálnějšími tématy. Právě v tomto útvaru se projevil pokrok v prezentaci filozofických, politologických a sociologických témat.

Koncem roku 1966 vznikl projekt nazvaný Klub angažovaného myšlení – KAM.¹² Byl spontánním sdružením posluchačů, kteří se písemně přihlašovali, odebírali rozmnožované texty relací a čas od času pořádali setkání. Poprvé se stejnojmenný pořad vysílal 30. ledna 1967 v 19.45 hod. na výběrovém VKV okruhu Československo II. Dřívější snahu redakce udržovat živý kontakt s posluchači především formou dopisů, anket a soutěží povýšil KAM do roviny aktuálně teoretické,

filozofické s cílem povzbudit občana k myšlenkové aktivitě.

„Bylo to období, v němž se přes všechna dobová omezení ocitla žurnalistika ve své přirozenější podobě. Začínala nesměle kolem roku 1960, nejprve jen v okrajových oblastech života. Postupně odrážela a stále více předstihovala obecný politický pohyb. Latentně, ale naléhavě se prosazovaly představy o pluralismu, o svobodě jedince, o toleranci k jiným názorům, k náboženství, k jiným politickým směrům, o vztahu naší země ke světu. V pozadí těchto myšlenkových přesunů byl odpor k unitárnímu řízení společnosti z jednoho centra s jedinou ideologií. To vše bylo nevysloveně obsaženo v našich diskusích. Snad se dnes dá vytýkat, že to ovšem byla politika možného, že se nepřekračoval daný rámec výraznými útoky, ale postupným podrýváním – jak ostatně protivník správně chápal (a uvedl proto KAM i v sovětské Černé knize¹³). Nakonec se ukázalo, že i to ‚možné‘ bylo vlastně nemožným pro ty, kdo něco takového nemohli potřebovat a měli sílu to znemožnit.“¹⁴

Výběr z témat roku 1967 podává představu o šíři záberu: Co je angažovanost, Odvaha a statečnost, O hodnotách, O ctižádosti, Člověk a instituce, Jak být a nebýt sám, O postavení muže v rodině, Prostor pro jednotlivce, O možnostech a mezích politiky, Jak se člověk rozhoduje, Pokoj lidem dobré vůle. Pro posluchače, zvláště ty mladší, to muselo být po dvaceti letech tréninku „v jednotě názorů“ něco zcela objeveného.

„(...) pokoušet se uplatňovat vlastní postoje a myšlenky, vyprovokované podnětnými úvahami špičkových autorů tehdejší doby. Rozhlasová setkání nepodávala nic hotoového, uváděla se alternativní řešení, subjektivní postoje. Z posluchačských řad přicházely i krajní reakce, v besedách a dispečincích se objevovaly další a další iniciativy. (...) Jádrem byla vždy snaha povzbudit myšlení vlastní hlavou bez předsudků a předem daných schémat.“¹⁵

Dalším programovým počinem byl přednáškový cyklus pro náročné posluchače Čas živé účasti (každé úterý v 19.45 hod na Československu II – VKV). Redakce ho uvedla v dubnu 1968, tedy v době obrodného procesu „pražského jara“. Renomovaní autoři z intelektuálních kruhů tu prvně publikovali své názory přispívající k vytváření atmosféry otevřeného dialogu a kritického myšlení.

„Dlouhá doba politického voluntarismu zavedla socialismus na scestí, pokrývala a deformovala téměř všechny oblasti společnosti, vzala mnohým iniciativu, neboť prakticky zrušila prostor, v němž by se lidé mohli pohybovat jako skuteční občané. (...) Bude nejprve nutno vyčistit předpolí. Politiku bude třeba postavit na vědecké základy – cesta k tomu je rehabilitace demokracie. (...) Jen demokracie, která není náboženstvím, ale diskusí, otevírá prostor času živé účasti pro všechny, kterým v této zemi o něco jde...“¹⁶

V redakci společenských věd HRPV (do roku 1968 redakci propagandy marxismu-leninismu) došlo k nejvýraznějšímu programovému posunu od dob dogmatismu a politického diktátu. Posluchači reagovali vděčným spontánním zájmem a z textů si pořizovali knihovničky. To se dělo za vedení **Věry Horké**, s týmem nekonformních redaktorů tvořeným Borisem Rieglerem, Janem Skálou, Helenou Šleisovou-Vávrovou a dalšími.

Zrcadlo kultury

Tato redakce se ve stínu ekonomiky a politiky soustřeďovala na tuzemskou kulturní produkci a na tvorbu ze socialistických zemí. Výraznější podíl měla v oblasti venkovské osvěty a lidové tvořivosti. Informace o významných kulturních událostech uplatňovala ve zpravodajských relacích Rozhlasových novin. Hlavní relací byl Magazín Zrcadla kultury a Sobotní magazín Zrcadla kultury. Oblíbené byly pořady Kniha týdne a ranní pětiminutovky Zrcadla kultury (denně kromě sobot a nedělí) stejně jako Nedělní knihovnička. Krátké relace měly jen informativní a propagační charakter, magazíny pak obsahovaly i recenze.

Po IV. sjezdu Svazu čs. spisovatelů (červen 1967), jehož převažující kritický tón diskusních příspěvků byl opětovně napadán ideology ÚV KSČ, narůstal tlak i na redakci Zrcadla kultury. Požadovalo se důslednější plnění rezolucí XIII. sjezdu KSČ, usnesení ze zasedání ÚV KSČ v únoru 1967 k ideologickým otázkám a usnesení ÚV KSČ ke sjezdu spisovatelů. Směrnice všech těchto orgánů znovu zdůraznily stranickost v posuzování a prezentaci kulturních děl v rozhlase. To vše se pochopitelně odrazilo i v požadavcích na všechny publicistické redakce rozhlasu. Především v těchto útvarech se totiž stranická kázeň uvolnila a doporučení i příkazy se různě obcházely a plnily se jen naoko. Redakční týmy

využívaly politicko-společenského uvolnění i rozporů a rozbrojů uvnitř stranického aparátu k šíření volnějších a demokratičtějších názorů.

Literárně-dramatické vysílání

Počátkem šedesátých let se i v Hlavní redakci literárně-dramatické (HRLD) do značné míry stále odrážela myšlenková strnulost dogmatických padesátých let. Plány HRLD musely obsahovat náměty na umělecké ztvárnění různých politických kampaní. Pořady malých literárních forem i větší dramatické celky prostupovala výrobní tematika. Muselo se dbát na přísný výběr her i čteb, v nichž se preferovala díla ideově nezávadná a neodporující stranické linii. Bylo těžké nacházet je v tuzemské i zahraniční tvorbě. Redakce se stále potýkala s nedostatkem externích autorů, kteří by se specializovali na rozhlasovou tvorbu.

Nejrozsáhlejším počinem k 15. výročí osvobození Československa se stala akce nazvaná Poznejme nové Československo, jejímž garantem se stala HRLD. Rozhlas vysílal v jejím rámci až padesát pořadů týdně! Podílely se na nich všechny hlavní redakce ústředního vysílání, Slovensko i krajská studia. Ambiciózní úkol chtěl postihnout celou šíři života naší země v průběhu uplynulých patnácti let.

Rozporná interní hodnocení této akce na jedné straně vy-
zdvihovala prospěšnost a jistou úspěšnost snah, na druhé
pak poukazovala na setrvalé se opakující nedostatky
v rozhlasové práci: „Pořady srovnávaly příliš mechanicky
současnost s minulostí, z čehož se stávalo omšelé schéma,
průhledné a odrazující. Většinou se tvůrci uchýlovali k frá-
zovitosti, pozérství, nabubřelosti a falešnému patosu na
úkor věcnosti, zajímavosti a autorské zasvěcenosti. Místy
se podléhalo ‚lakování na růžovo‘, chyběla analýza a kri-
tický pohled. Nové jevy (např. Brigády socialistické práce
– BSP) se prezentovaly obvyklým klišé a tím se nepodařilo
u posluchačů probudit citový vztah k nim. Zklamala sna-
živá aktivizace hnutí závazků k 15. výročí osvobození a ne-
podařilo se ukázat živě a zajímavě úlohu strany. Neúměrně
malé množství bylo také pořadů, které měly humorný nebo
aspoň úsměvný charakter.“¹⁷

Akce Poznejme nové Československo dala vzniknout
novým typům pořadů (například Tribuna posluchačů,
Kalendář naší vesnice, posluchačská anketa Taková
bude naše vlast). Její páteř tvořily bloky krajských stu-
dií, obsahující strukturované pohledy na život a na his-
torii jednotlivých regionů. „*Měly spíš ráz experimentů
než vizitky jednotlivých krajů, trpěly nedostatkem
vynalézavého literárního zpracování a vtipnosti, byly
proklamativní, plné patosu, přemluvené, nepřehledné,
nebyl jasný poměr slova a hudby, ani jasná funkce
hudby.*“¹⁸ Stručně shrnuto – byla to programová událost,
jež mnohdy více slibovala než splnila.

Kolektiv HRLD byl poměrně stabilizovaný a soustře-
dil v jednotlivých redakcích mnoho tvůrčích a kultivo-
vaných osobností, náročných na rozhlasovou tvorbu
a nespokojených s dosavadním zaměřením literárně-
dramatického vysílání.

Dílčí redakce HRLD byly:

- dramaturgie rozhlasových her,
- literární redakce,
- redakce aktualit a zajímavostí (A-Zet),
- redakce humoru a satiry (HUMSAT).

V čele HRLD byl **Vlastimil Brtěk**, jeho zástupcem se
v roce 1962 stal **Miroslav Stuchl**, který jej v průběhu
„pražského jara“ 27. května 1968 nahradil – ne však
nadlouho: již počátkem roku 1970 jej normalizátoři zba-
vili funkce a o dva roky později propustili.

Miroslav Stuchl (1927)

Redaktor a dramaturg HRLD. Od roku 1953 pracoval
v Zrcadle kultury HRPV, v letech 1958–1967 byl zástupcem
hlavního redaktora HRLD, v roce 1968 šéfredaktorem
HRLD. V letech 1970–1972 pracoval jako dramaturg roz-
hlasových her, pak byl z politických důvodů propuštěn. Po
roce 1989 se do rozhlasu vrátil: do roku 1992 působil jako
vedoucí oddělení dramaturgie her a zástupce šéfredaktora
HRLDV. V šedesátých letech přispěl k vytvoření ovzduší
duchovního a tvůrčího uvolnění a ke zvýšení náročnosti
na uměleckou úroveň pořadů. Kreativní teoretik i praktik
s nedocenitelnou znalostí běhu událostí v „renesančním“
období šedesátých let.¹⁹

V roce 1962 se konstituuje útvar dramaturgie (vedoucí
Jaromír Ptáček). Nastal nejprudší rozvoj a nejplod-
nější období v činnosti HRLD: značně posílila myšlen-
ková závažnost, bohatost a pestrost pořadů. Výrazně se
rozzvíjely programové žánry a formy, vysílání se otevřelo

dílům z celého světa, což bylo vzhledem k obsahové závažnosti i novým formálním impulsům velmi podnětné. Také rozhlasová režie nalézala nové realizační přístupy. A co bylo nejpodstatnější: pro rozhlasovou dramatickou a literární tvorbu se dařilo získávat více autorů. Otevíral se i prostor domácím i zahraničním tvůrcům režimem dříve potlačovaným nebo zamlčovaným.

Dramaturgie rozhlasových her

(od roku 1963 vedoucí Dalibor Chalupa)

Po desetiletích stagnace charakterizované mj. velkým počtem přejímaných divadelních inscenací našlo svůj nový, vpravdě současný a zpracováním tématu skutečně specificky rozhlasový výraz rozhlasové drama. Renaissance původní české rozhlasové hry se naplno projevila po roce 1963. Polevily výhrady vůči „formalistickému scestí“ původních her a upevňovalo se vědomí úspěšnosti nových titulů nejen u domácího publika (nápaditě a rozhlasově fundovaně zpracované nové hry, reagující na naléhavé otázky současnosti), ale také stále častěji v zahraničních rozhlasech, zejména západoevropských.

V roce 1964 obnovil Čs. rozhlas svou účast v tehdy největší mezinárodní soutěži rozhlasové tvorby Prix Italia²⁰ a hned první z přihlášených her – Bylo to na váš účet **Ludvíka Aškenazyho** – získala druhou cenu své kategorie, Cenu Italského rozhlasu a televize. O dva roky později pak mezinárodní porota přířkla nejvyšší ocenění, Cenu Prix Italia, hře **Miloslava Stehlíka** Linka důvěry.²¹ Obě inscenace vznikly v dramaturgii Jaroslavy Strejčkové a nastudoval je Jiří Horčíčka.

Účast Čs. rozhlasu na prestižní soutěži Prix Italia znamenala kromě jiného také získání všech textů zaslaných do soutěže a následné inscenace některých z nich v domácím vysílání. To bylo podnětem k soutěžním přehlídkám nej kvalitnějších zahraničních her, často realizovaných zahraničními režiséry.

„V průběhu šedesátých let se tak dostávají do vysílání ČsRo prakticky všechny poetiky, pěstované v zahraničních rozhlasech. Vedle her základní realisticko-dramatické faktury také hry dramatického dialogu, hry soudní, telefonní, lyrické, nereálných hlasů, absurdní poetiky, nadreálných postupů, hry reportážní a s různým funkčním včleněním prvků epických a úlohy vypravěče do dramatického pole. Česká rozhlasová hra se postupně intelektualizuje, všímá si častěji existenciálních otázek života jednotlivce proti

dřívějšímu vřazování individua do kolektivu, zesiluje se její společensko-kritická nota. Zde mají zvláštní postavení hry, zbudované na půdě absurdní poetiky, např. „Výběrčí“ Milana Uhdeho nebo „Anděl strážný“ Václava Havla. Na rozdíl od západoevropské situace, kde absurdní dramata vyjadřují absurditu života jednotlivce, česká absurdní rozhlasová hra odkrývá rozpornost současných společenských poměrů a vztahů, jež zdravý životní projev individua oklešťují nebo znemožňují.“²²

To, že dramatická tvorba v rozpuku šedesátých let jen málokdy narážela na omezení ze strany cenzury (HSTD), lze snad přičítat jen neotesanosti a chabé schopnosti jiného uvažování než prvoplánového, přímočarého. Cenzoři se v textech prostě nevyznali a zmohli se na zásah jen tehdy, když v podtextu inscenace zaznělo cosi jim důvěrně známého a průkazného.

To se stalo osudné například pokusu Pavla Hanuše dramaticky zpracovat politické procesy z padesátých let (Přiznání), který adresně a nemetaforicky poskytoval společensko-kritický výklad. Na podnět tiskového dohledu zakázal ústřední ředitel Hoffmann pořad vysílat.

Čeští dramatičtí autoři brzy postřehli v této oblasti poměrně značnou svobodu co do témat i co do způsobu jejich ztvárnění a počet „rozhlasových autorů“ rychle narůstal. Některá jména už byla pojmem, jiná se jím rychle stávala. Zásahu na přílivu nových jmen měli především dramaturgové Jaroslava Strejčková, Jaromír Ptáček a Josef Hlavnička a v Brně Karel Tachovský. Mnohé české rozhlasové hry z té doby byly předmětem prestižního soupeření, která západoevropská stanice je uvede dříve (dokonce ještě před její premiérou u nás!). Vítězná Stehlíkova Linka důvěry oběhla doslova celý svět, Urhamlet **Miloše Rejnuše** z Brna byl už v roce 1967 vysílán v německém překladu v Kolíně nad Rýnem (o dva roky později ve Švýcarsku a v Holandsku) – česky hru natočil Josef Melč v roce 1969, ale vysílána byla až po listopadu 1989...²³

V roce 1967 byla založena mezinárodní rozhlasová soutěž o nejprogresivnější původní hru zemí socialistického tábora Praha–Záhřeb–Varšava. Z národních soutěžních kol tří rozhlasů se do mezinárodního klání dostala hra **Ivana Vyskočila** Cesta do Úbic a jako vítězná měla být vysílána ve všech rozhlasech zúčastněných zemí. Tehdy to varšavský porotce pro tamní rozhlas odmítl, protože nabízela aktualizací společensko-kritické výklady a v té době došlo

v polské společnosti i kultuře k výraznému regresivnímu pohybu a mj. také k antisemitským čistkám.²⁴

Redakce rozhlasových her měla přes nesporné úspěšné výboje dvě manka: nerealizovala se myšlenka založit trvalý dramatický seriál (například rodinného typu) a navíc se nepodařilo prosadit některé náročné hry výlučně na III. okruh (VKV), tedy Československo II. Argumentovalo se technickými podmínkami, dosud malou slyšitelností tohoto okruhu, a tedy neúměrnou finanční náročností na výrobu takto výlučných děl.

Literární redakce HRLD (vedoucí Josef Štefánek)

poskytovala posluchačům v šedesátých letech převážně ukázky z naší i zahraniční literatury, přejímané – až na výjimky – z knižních nebo časopiseckých zdrojů, ovšem autorsky komentované nebo rozhlasově tvarované: od sólových poledních veršů a prosté četby výňatku z prózy přes nejrůzněji komponované sestavy a pásma k tvarům polodramatizovaným a dramatizovaným. Různé podoby zpracování měla tradiční Četba na pokračování. Osu vysílání tvořily tematické cykly Mistrů krátké prózy, Schůzky s literaturou, Panorama zahraniční poezie, Stránky na dobrou noc, Pohlednice z domova.

Nad dosud převažujícím podílem klasické literatury nabírala vrch literatura současná. S postupující demokratizací v kultuře a v rámci celkově se uvolňující atmosféry ve společnosti dostávali v pořadech prostor autoři dříve zamlčovaní či nežádoucí. Mohli se představit noví tvůrci, nové myšlenkové proudy šedesátých let a také básníci a prozaici ruští a sovětské, po řadu let držení na indexu zakázaných či nepohodlných.

Redakce aktualit a zajímavostí (A-Zet)

(vedoucí Alena Maxová)

soustřeďovala už od roku 1957 profesionálně vyzrálé osobnosti, a to nejen z Čs. rozhlasu v Praze, ale také z krajských studií (hlavně brněnského). Tematicky i formálně se vymykala sféram zájmu ostatních dílčích redakcí HRLD. Byla to svým způsobem literárněpublicistická redakce, která v pořadech spojovala prvky naučné, propagandistické i zábavné.

Alena Maxová (1920)

Překladatelka a publicistka, absolventka FF UK v Praze. Od

roku 1948 působila v zahraničním, pak učebním oddělení Čs. rozhlasu, v letech 1956–1970 redaktorka, resp. vedoucí redakce A-Zet v HRLD. Ve svém týmu soustředila osobnosti připravující populární pořady (Kolotoč, Černá hodinka, Piš a slyš, Čí jste dítě, Rada moudrých ad.). V šedesátých letech byla oporou reformních snah, pro nesouhlas s normalizačním režimem byla v roce 1970 propuštěna. V letech 1990–1992 se do rozhlasu vrátila jako vedoucí redakce uměleckého dokumentu. Stále aktivní překladatelka a externí spolupracovnice Českého rozhlasu.²⁵

Literární ambice měly v redakci A-Zet fejetony, adresnou podobu si udržovaly dlouhodobé cykly Představte se sám a Čí jste dítě?, v nichž bez vstupu redaktora vyjevovaly různé osobnosti svým projevem subjektivní osudy a charaktery. Smíšenou formu s reportážemi i psanými příspěvky měl brněnský Kalendář naší vesnice, kaleidoskopickou podobu měl po pět dnů v týdnu vysílaný Kolotoč (vznikl v roce 1963 po vzoru z britského vysílání). V Sedmilhářích vyprávěla zábavné historky téměř stabilní skupina známých spisovatelů a scenáristů, mezi něž patřili Z. Jirotka, D. Skálová, J. Smetanová, J. Otčenášek, F. Vlček, I. Osvald. V dalším populárním pořadu, Radě moudrých (byly to fiktivní rozhovory nad problémy současnosti, sestavené z myšlenek slavných světových myslitelů), vystupovali známí herci (Nedbal, Větrovec, Adamíra, Dítě, Le Breux, Smolík, Deyl ml.), režisér Červinka aj. Vysokou literární hodnotu měl zábavný měsíčník Piš a slyš!, ve kterém jeho autor a tvůrce **Ivo Fischer** vtipně a hravě reagoval na zprvu autentické, později fiktivní dotazy posluchačů. I. Fischer také byl autorem nápaditě psaných Nedělních hodin.

Redakce vysílala též dokumentární pásma, v nichž stanovené téma neslo pečť individuálního vypravěčského a kompozičního stylu svého tvůrce a reportážní prvky byly spojovány s literárními nebo i dramatickými. (Byl to už předobraz pozdějších rozhlasových kompozic, označovaných jako feature – „fíčr“.)

Podíl krajských studií byl nejzřetelněji zastoupen mozaikovitým týdeníkem Nashledanou v sobotu!, redigovaným **Vlastimilem Pantůčkem** a **Miroslavem Skálou** z Brna. Příspěvky jmenovaných a dále Jana Skácela, Antonína Přídala, Karla Tachovského a dalších brněnských externistů patřily k tomu nejlepšímu, co v žánru fejetonistiky a drobné literární publicistiky v rozhlase vzniklo.

Redakce humoru a satiry (HUM-SAT)

(vedoucí Vladimír Rohlena)

připravovala nejružnější formy pořadů od satirických vstupů do Rozhlasových novin přes fejetony, sólová i cyklická pásma až po veřejně natáčené programy, estrády, kabarety. Podklady získávali redaktori jednak v dostupné humoristické literatuře, jednak (a to většínou) vytvářeli humoristické programy sami.

Natáčela se různá satirická pásma (většinou na ploše jedné až dvou hodin), v nichž se určitý morální defekt prezentoval ve výstupech, skečích, scénkách, písničkách apod. Existoval cyklus nově psaných soudniček, naučně-zábavný cyklus dějin světového humoru a satiry atd.

Inteligentním humorem se vyznačoval oblíbený týdeník pro automobilisty *Šťastnou cestu*, jehož dlouholetý průvodce **Jiří Štuchal** byl s brněnským **Milanem Mastným** také zasvěceným konferencíerem veřejných nahrávek kabaretů a estrád. Ty se uplatňovaly jako zdroj scének, hříček a humorných skečů pro největší akci roku – mnohahodinové silvestrovské večery (například *Směr Silvestr*, 1960, *Cirkus Silvestr*, 1961, *Jeho Excellence Silvestr*, 1962, *První pražská pouť ke sv. Silvestru*, 1963). To byla každoroční „můra“ této redakce. Vždy už od jara se chystalo další vydání *Silvestra* a bylo třeba počítat s tím, že celovečerní program, mimořádně pracovní náročný, bude několik týdnů před vysíláním podroben především zkoumavému sluchu kolegů Čs. rozhlasu, přízvaných zástupců sekretariátu ÚV KSČ a tiskového dohledu (HSTD). Namnoze byli autoři donuceni k vypuštění největších prostorekostí či dokonce k přetáčení celých pasáží nevyhovujících momentální politické situaci.

Režisérské oddělení HRLD

(vedoucí režisér Oldřich Hoblík)

mohlo úspěšně navázat na tradiční režisérskou školu osobností, které dokázaly vymanit rozhlasový režijní a herecký interpretační výraz ze strnulého divadelního sevření. Šedesátá léta přinesla mnoho nového v hledání režijních přístupů a prostředků nejen při realizaci literárních a dramatických pořadů, ale i v programech publicistických.

V té době působili v profesi režiséra slovesných pořadů vedle sebe představitelé několika generací. Ze slavného trojlístku odešel sice do důchodu na konci předchozího období (v roce 1959) **Josef Bezdíček**, ale zbývající

dva režiséři zakladatelské generace, jakkoli měli vrchol svého působení za sebou, přinesli počátkem šedesátých let ještě několik podnětných prací. **Přemysl Pražský** (zemřel v roce 1964) natočil ve vlastní rozhlasové úpravě *Mussetova Lorenzaccia* (1960) a dramatisaci románu *Turbína* od K. M. Čapka-Choda (1963). **Miloslav Jareš**, který byl ve svazku s rozhlasem do roku 1967 (externě však působil ještě v průběhu sedmdesátých let), se soustředil na realizace rozhlasových adaptací velkých děl světové dramatické literatury (Hugo: *Ruy Blas*, 1961, Racine: *Berenika*, 1962). Ve stejném roce využil atmosféry a zvukového ozvláštňení prostoru historických chrámů v Kutné Hoře při realizaci *Racinovy Faidry* a *Theerova Faethóna*. V dalších letech realizoval mimo jiné *Shakespeareova Macbetha*, *Kvapilovu Princeznu Pampelišku* a *Fischerovu historickou hru Karlštejn*.

Od počátku šedesátých let se však stále výrazněji prosazovali režiséři mladší generace. Z nich zejména **Jiří Horčíčka**, jehož objevitelství ve vztahu k výrazovým možnostem rozhlasových inscenací se projevilo už v průběhu padesátých let, dosáhl významných úspěchů (Karel Cop: *Hodiny*, Miloslav Stehlík: *Intonace aneb Ptačí zob*, Ilja Hurník: *Moli*, Peter Karvaš: *Sedm svědků*, Arnošt Lustig: *Člověk velikosti* poštovní známky, Milan Uhde: *Výběřčí*, Ivan Vyskočil: *Cesta do Úbic*, Karol Sidon: *Dvojí zákon*, Oldřich Daněk: *Přepadení národní banky*, Ivan Klíma: *Ženich pro Marcelu*).

Jiří Horčíčka (1927)

Režisér a šéfrežisér Čs. rozhlasu. Začínal v Dismanově rozhlasovém dětském souboru, v roce 1948 byl přijat do Čs. rozhlasu. Jedna z nejvýznamnějších uměleckých osobností rozhlasu. Představuje rozhodující obrat k novému autentickému výrazu moderní rozhlasové tvorby. Jeho režie získaly řadu ocenění (mj. Prix Italia – Aškenazy: Bylo to na váš účet, 1964, Stehlík: *Linka důvěry*, 1966 ad.). Řada jeho režii rozhlasových her, dramatisací a četeb byla oceněna v domácích i zahraničních soutěžích, takřka všechny nahrávky jsou zachovány v tzv. rozhlasovém zlatém fondu. Pohostinsky režíroval ve všech německých rozhlasích, v Lublani, Záhřebu, Budapešti, Moskvě a Helsinkách, získal cenu Akademie umění ve Frankfurtu nad Mohanem (1968). Neúnavně prosazoval nový styl ve vývoji moderní rozhlasové inscenace a ve využití stereofonie.

Neméně výraznou režisérskou osobností se v průběhu šedesátých let stal **Josef Henke** (po externím působení

Z natáčení rozhlasové hry Pražské křižovatky; zleva M. Tomášová, O. Korbelář, režisér J. Horčíčka, M. Vášová, F. Le Breux (1965)

v padesátých letech od roku 1964 do roku 1971, kdy byl z politických důvodů z rozhlasu propuštěn). Ve srovnání s Horčíčkovým expresivním režijním pojetím, založeným na dynamice střihů a zvukové pestrosti, dominuje v Henkeho režijních pracích hluboký smysl pro odhalování významových podtextů, detailní a jemné rozkrývání skrytých vrstev postav a příběhů, jemně cizelovaná práce s hereckým výrazem. Z Henkeho režii, jež vznikly v průběhu šedesátých let, jmenujme alespoň několik her a kompozic: M. Krleža: V táboře, K. Čapek–F. Pavlíček: Život a dílo skladatele Foltýna, K. H. Mácha–E. F. Burian: Kat, W. Borchert: Venku přede dveřmi, V. Dyk-

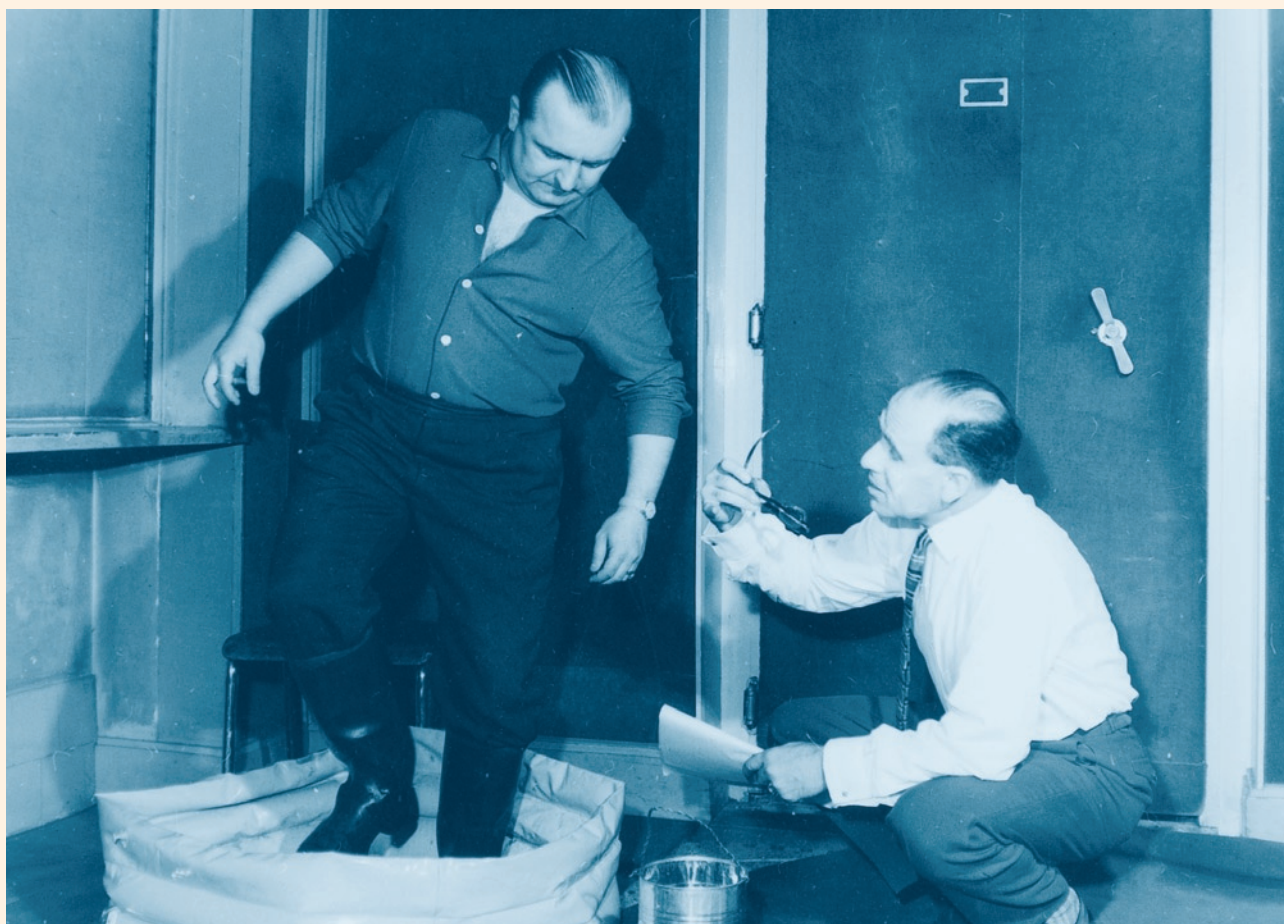
E. F. Burian: Krysař, hra na motivy lidových loutkářů Johan doktor Faust, I. Bergman: Malba na dřevě, A. Přidal: Sudičky, F. Kafka–J. Henke: Proměna, F. X. Šalda: Zástupové, S. Beckett: Krappova poslední nahrávka.

Od roku 1962 se datuje začátek působení další mimořádné režisérské osobnosti – **Josefa Melče**. Brzy se zařadil mezi špičkové režiséry dramatických a literárních pořadů. Z jeho režijních prací, jež natočil v průběhu šedesátých let, uveďme Vančurovo Rozmarné léto, Grochowiakovu Partitu pro dřevěný nástroj, Madáchovu Tragédii člověka, Havlova Anděla strážného, Anouilhovu Antigonu, Rejnušova Urhamleta.

Pestrost a mnohotvárnost režijních stylů, které v průběhu šedesátých let přinesly žánr inscenací, jež se staly (pokud nebyly v následujícím období normalizace smazány) trvalou součástí rozhlasového archivu, dotvářely další osobnosti: **Alena Adamcová** (z jejích realizací z šedesátých let uvedme například Plautova Lišáka Pseudola, Jarišovu Malou zajížďku, Uhdeho Partu, Blokovu hru Růže a kříž), **Petr Adler** (Přidal: Všechny moje hlasy, Čapek–Tachovský: Země mnoha jmen), **Jana Bezdíčková** (Aškenazy: Servítek, Benešová: Šerloček), **Josef Červinka**, vl. jménem Schwarz (mj. Aškenazy: Piškot, Shakespeare: Richard III., Vilímek: Nic lidského mi není cizí, Uhde: Ten, který přichází, Saroyan: Trochu

poezie, trochu hudby), **Jan Fuchs** (režisér prvního českého a patrně i středoevropského slovesného stereofonního díla ve spolupráci s autorem Zdeňkem Svěrákem Krápník a Františka z roku 1965, dále například Svěrák: To jeli dva ve vlaku, řada pohádek), **Viktor Dusil**, **Jiří Hesoun**, **Oldřich Hoblík**, **Ludvík Pompe**, **Jiří Roll**, **Olga Valentová**.

V krajských studiích působili například Olga Zezulová, Jan Tůma, Vladimír Vozák (Brno), Otakar Bílek, Miroslav Mráz, Ludvík Mühlstein (České Budějovice), František Juříčka, Vladimír Semrád a Vladimír Tomeš (Plzeň), Věra Pražáková-Drozdová, Alois Kachel, Libor Kondělka, Drahomíra Šípová (Ostrava).

Z natáčení hry Takový drzý civilista; vpravo režisér J. Červinka (1964)

Hlavní redakce hudebního vysílání (HRHV)

se v šedesátých letech skládala z těchto dílčích redakcí a útvarů:

- redakce symfonické, vokální a komorní hudby
– vedoucí **Jiří Hlaváček** (do roku 1961), **Jiří Berkovec**,
- redakce malých hudebních žánrů (REMAHUŽA)
– vedoucí **Harry (Karel) Macourek** (do roku 1961), **Dalibor Basler**,
- redakce lidových písní – vedoucí **Vladimír Klusák**,
- hudebněvzdělávací redakce – vedoucí **Miloslav Nedbal**,
- redakce mezinárodní hudební výměny – vedoucí **Marie Grünfeldová**,
- útvary hudebních dramaturgů a hudebních režisérů
– vedoucí **Zdeněk Jonák**,
- oddělení hudební výroby – vedoucí **Vlastislav Antonín Vipler**.

V zajetí dogmat

Hudební vysílání Čs. rozhlasu těžilo z určité posluchačské přízně v oblasti hudebněvzdělávací (dominantní byly pořady vážné hudby), popularizační (přenosy koncertů, uvádění nových děl atp.) a rekreativní (hudba k poslechu a tanci, soutěžní pořady, koncem šedesátých let „hitparády“, přehlídky módních i moderních skladeb a písní, to vše soustředěno v redakci malých hudebních žánrů).

Hudba v rozhlase na počátku šedesátých let zaujímala přibližně 65 % vysílacího času, na jednotlivých okruzích ovšem rozdílně (zatímco na národních okruzích Praha a Bratislava byl podíl nižší, na celostátním okruhu Československo I a od roku 1963 i na VKV okruhu Československo II bylo hudebních pořadů více).

Stále se projevovala obecná nespokojenost s hudební složkou rozhlasového schématu, ať už v žánrové skladbě programu, nebo v časovém umístění. Zejména na začátku období ještě dozníval požadavek poskytovat posluchači – kromě samozřejmého dílu hudby vážné – hudbu a písně s tzv. budovatelskou tematikou. Teprve od roku 1960 se pod vlivem hudebních proudů,

importovaných západními vysíláči, začal prosazovat jiný hudební žánr, do té doby takřka zcela opomíjený, a sice jazz a moderní taneční hudba.

Místo a uplatnění hudby v rozhlase bylo spatřováno především v jejím výchovném poslání, ostatní funkce zůstávaly dlouho stranou. V diskusích se o tomto úkolu rozhlasu vedly stále pře mezi dogmatiky a „osvícenějšími“ tvůrci hudebních programů.

Jakýmsi kánonem marxistické hudební estetiky se stala kniha sovětského muzikologa V. Gorodinského *Hudba duševní bída*. Česky vyšla v roce 1952, dva roky po ruském vydání. Autor se v ní zabýval především vývojem hudby od posledních desetiletí 19. století do poloviny 20. století. „Přinesl mnoho postřehů a snesl kvantum průkazného materiálu – především v negativním smyslu průkazného. (...) Dochází však k velmi zjednodušeným a schematickým soudům: že veškerá hudba tohoto období je do té míry narušena dekadencí, že ji nelze než zavrhnout. Podle těchto (...) hledisek se kladný vývoj hudby zastavil někde u velkých zjevů 19. století, jakými byli např. v Rusku Čajkovskij nebo Rimskij-Korsakov a jakými byli analogicky u nás Smetana, Dvořák a dokonce Fibich. Není proto divu, že schematickým sítím Gorodinského kritiky propadla díla autorů problematičtějších, jakými jsou Stravinskij, Schönberg, Hindemith, ale i dílo Richarda Straussa nebo Debussyho. A tak se pod vlivem těchto názorů vytvářela paradoxní situace, že řada skladeb, které jsou standardními čísly repertoárů všech orchestrů západního světa, (...) byla s etiketou formalismu, dekadence ap. vyřazena z provádění v Sovětském svazu, v lidových demokraciích a také u nás.“²⁶

Teprve odsouzením pozůstatků rozhodování z dob „kultu osobnosti“ a objektivnějším pohledem na hodnotu hudby a její místo v životě lidí se situace začala zvolna měnit.

Po létech znovu zazněla z rozhlasového vysílání hudba už dlouho neslyšená a mladší generaci vlastně takřka neznámá: ukázky z tvorby Stravinského, Honeggera, Hindemitha, Schönberga, ale i zčásti už rehabilitovaného Bohuslava Martinů a dalších. I nadále však z děl „problémových“ autorů byla vybírána a zařazována jen ta nekonfliktní a bezproblémová. „Pochybné“ tvůrčí směry byly i nadále na indexu.

Pořadům vážné hudby byly v rozhlase vyhrazeny většinou vysílací časy málo vhodné pro poslech – časná

dopoledne, polední a hlavně pozdně večerní hodiny. V ostatních časech se měla – podle mínění politiků a ideologů (méně už hudebních teoretiků a znalců) – vysílat hudba „stravitelná“ a „srozumitelná“ pracujícím lidem. Tuto funkci měla zastávat tzv. lehká hudba. Obsahovala kromě nezbytných dechovek a lidovek také folklor, ale i masové, dělnické a revoluční písně, opatřované nepřiliš kvalitními texty s budovatelskou tematikou.

Zásobárnou hudebních nahrávek byly velmi často amatérské soubory lidové umělecké tvořivosti, které stihly v krátké době nastudovat a nahrát aktuální popěvky (častušky) a oslavné ódy na stranu a její vůdce, případně adorovat úspěchy tábora míru v ekonomice, vojenství či životní úrovni.

Zápas o pop-music

Počátkem roku 1960 ustavil ústřední ředitel Čs. rozhlasu speciální komisi, která měla zkoumat programovou linii hudebního vysílání, vyvodit ze závěrů podklady pro ideově-tematické plány na další léta a přispět k vytváření nové programové koncepce rozhlasu na tomto úseku. Za hlavní úkol označila komise všestrannou hudební výchovu pracujícího lidu. Rozhlas byl dosud nejčastějším zdrojem hudby a kromě škol měl největší vliv na lidový hudební vkus. Neměl proto ponechávat nic živelnosti, naopak měl hudební politiku řídit i ovlivňovat. Cílem bylo, aby si posluchač vybral „zdravou, vkusnou a všestranně rozmanitou hudbu“ pro zábavu a tanec, resp. aby vyhledával poslech tzv. vážné hudby.

Všeobecná hudebnost českého národa byla bezpochyby vysoká. Nebyla rozvinuta u všech vrstev stejně: u zemědělského venkova se projevovala značná odtrženost od tzv. umělé hudby, u mládeže byl zase patrný sklon k modernějším i módnějším trendům v hudební a písňové tvorbě. A právě tyto trendy, importované sem a žádostivě přijímané mladou generací prostřednictvím poslechu západních rozhlasů či pokoutně dovážených desek, byly už od poloviny padesátých let impulsem nové vlny, která začala viditelně otrásat dosavadním pojetím úlohy hudby v životě lidí.

Renesance populární hudby se projevovala nejprve vně rozhlasu. Vznikem nových hudebních skupin, malých divadelních scén, objevem nových zpěváků a zpěvaček se stalo, že rozhlas – který propásl velkou příležitostí oživit

vysílání písničkami třeba z Reduty, Semaforu, Divadla Na zábradlí či z hudební kavárny Vltava – kvůli osobnímu nepochopení a nezájmu programových pracovníků o novou tvorbu začal běžně vysílat nové písničky jako „trvalky“ až tehdy, kdy se staly mezi mladou generací šlágry, kdy je už kdekdo zpíval a znal.

Popularitě rozvoje nekonformně pojatých písniček a jejich interpretaci významně přispěly ankety a soutěže oblíbenosti, uváděné například v časopisech Mladý svět, Melodie či v deníku Mladá fronta. Anketa Zlatý slavík ve svém prvním ročníku (1962) měla velký ohlas. Plejáda nových a dosud neznámých jmen interpretů čile nahrazovala dosavadní popularizované pěvce a pěvkyně „*uhlazeného přednesu, poklidného rytmu, nevzrušivých textů*“²⁷.

„Když jsem viděl big beat v Lucerně, jenom jsem zíral. Mělo to sice moře chyb, ale ta volnost a nezávislost, s jakou se ti kluci předváděli, byla ohromná. Když si vzpomenu, co jsem já jako zpěvák v padesátých letech všechno nesměl, (...) ani zazpívat jednu písničku italsky. Kdybych tenkrát udělal třeba jen dva takty scatem, asi by mě ukamenovali. Upřímně těm klukům závidím, oč to mají snadnější.“²⁸

Rozhlas se jen váhavě přizpůsoboval požadavkům především mladých posluchačů, jejich touze po nových rytmech a melodiích i civilněji pojeté písňové poezii. Pouze z donucení konkurence (legendární Radio Luxembourg ad.) začal hledat cesty, jak do vysílání integrovat žánry lehké a zábavné hudby a také jazz.

V rozhodování, kterým směrem se vydat, hrály roli neustále omílané obavy z neideového pojetí a zanášení cizorodých prvků či dekadence do tvorby a interpretace populární hudby (pojem pop-music se nesměl užívat, příliš zaváněl „západáctvím“). Na počátku šedesátých let se vedení HRHV (do roku 1962 byl hlavním redaktorem **Vlastimil Musil**, po něm nastoupil na příštích deset let **Jiří Štílec st.**) „infiltraci západních vzorů“ snažilo brzdit a činilo pro to mnohá opatření a zásahy.

Při II. celostátní spartakiádě na Strahově (1960) „odvysílal“ z povelového stanoviště do lokálních amplionů seřadiště cvičenců rozhlasový technik ing. Josef Dašek několik melodií západní provenience. Následovaly personální sankce a zpřísněná opatření vedoucí k likvidaci všech soukromých snímků a nahrávek v rozhlase. To mělo do budoucna zabrá-

K. Krautgartner

nit podobným činům. Současně se provedla další prověrka snímků již natočených, valná část jich byla smazána.

Produkce nové tvorby populárních písní byla značně omezená. Potřeby vysílání nebyly dostatečně pokryty výrobou v Gramofonových závodech a už vůbec ne v samotném rozhlasu. Jednou z prvních šťastných iniciativ bylo, že Čs. rozhlas založil v roce 1960 své hudební těleso, Taneční orchestr Čs. rozhlasu (TOČR). Jeho základem se stala legendární externí skupina Studio 5 a charismatická osobnost prvního uměleckého šéfa s velkou přirozenou autoritou **Karla Krautgartnera**.

Mladý orchestr soustředil i nezbytné dramaturgické zázemí – okruh skladatelů, aranžérů a textařů. TOČR záhy získal věhlas ve sféře pop-music (střední proud) i v náročných jazzových kompozicích. Udával tón celé scéně a vrcholoví zpěváci té doby si pokládali za čest s ním natáčet. Nahrávky TOČRu byly tak kvalitní a překvapující svou novostí, že byla škoda jich nevyužít i jinak, a tak ve spolupráci s televizí vznikl zábavný seriál Vysílá Studio A.

Koncem roku 1962 došlo k rozdělení TOČRu na dvě tělesa – TOČR a JOČR (Jazzový orchestr Čs. rozhlasu). TOČR získal po Krautgartnerovi za dirigenta **Josefa Vobruba**, JOČR řídil skladatel a aranžér **Kamil Hála**.

V letech 1963–1964 se také zásluhou obou těchto rozhlasových orchestrů značně rozšířila domácí produkce taneční i jazzové hudby a v jejich aranžmá převládly styly světově známých a proslavených orchestrů, big-bandů, comb i sólistů. Jazz už nebyl popelkou v pořadech (zasvěcený výklad a informace o novinkách v jazzu z celého světa podávali hudební publicisté Lubomír Dorůžka, Stanislav Titzl, Antonín Matzner a další) a pop-music ovládala hudební programy na všech rozhlasových okruzích. Potenciál se znásobil zavedením hudebních rozhlasových Mikrofór v roce 1965 a rozvojem vysílání na VKV, na tzv. III. programu (Československo II). Zejména stereofonní provedení nahrávek, které se uplatnilo hlavně v hudebních snímcích po roce 1962, zvýšilo posluchačskou přitažlivost a úspěšnost tzv. populární hudby i coby vývozního artiklu (na mezinárodní jazzové festivaly a přehlídky, při výměnných akcích rozhlasů apod.).

Průlom do nevěšedního zájmu o naši i světovou pop-music způsobily ve druhé polovině šedesátých let speciální formy pořadů, do té doby v rozhlasu tabuizované: hitparády neboli žebříčky oblíbenosti skladeb a interpretů. Pořad 12 na houpáče (později 13 na houpáče) na Československu II – VKV (autory byli **Mirka a Jiří Černí**) nebo v Mikrofóru uváděné Desky na černo odstartovaly nejvýraznější etapu proměny populární hudby v Čs. rozhlasu.

Klasická hudba

Vysílání symfonické, vokální a komorní hudby od oper přes symfonické koncerty až po populárně zaměřené pořady z drobných skladeb zaujímal v celkovém objemu hudebního vysílání 29 %.

Doznívala éra posluchačsky vděčně přijímaných cyklů pořadů Anny Hostomské Hudba, kterou mám rád či Co máte nejraději – ukázky a výňatky operních a jiných klasických skladeb spojované zasvěceným výkladem. Občasné snahy o přesunutí do jiných vysílacích časů či o jejich zkrácení (ba i zrušení) narážely na posluchačský nesouhlas, a proto zůstávaly zachovány v původním vysílacím schématu, třebaže po odchodu A. Hostomské do důchodu v jiné podobě.

Symfonická hudba, uváděná v pořadech typu Vrcholy reprodukčního umění nebo v seriálech a cyklech

Slavné... (orchestry, symfonie, dirigenti) byla vyspělejším posluchačům nabízena formou speciálních symfonických koncertů ve večerních hodinách nebo v nedělním dopoledním matiné. Zvláště atraktivní byly přímé přenosy z koncertních sál, mezi nimiž dominovaly ty z každoročního Mezinárodního hudebního festivalu Pražské jaro.

„Dne 8. května 1960 vysílal Čs. rozhlas přímým přenosem z Vladislavského sálu Pražského hradu Smetanovu operu Libuše. Předem se předpokládalo, že akustické podmínky budou tak obtížné, že mohou zmařit realizaci přenosu a vynutí si náhradu ze záznamu. Zkušený hudební režisér HRHV Zdeněk Jonák za pomoci přenosových techniků řídil přenos v místě provedení a hudební režisér Bohumil Čipera akusticky přenos dotvářel pomocí přípojných zařízení v budově rozhlasu. I přes nepříznivé objektivní podmínky se přenos uskutečnil a posluchačům poskytl vjem přímé osobní účasti na koncertu.“²⁰

Při prezentaci vokální a komorní hudby, vůči níž přežívaly předsudky o její výlučnosti, nesrozumitelnosti či dokonce přežilosti, nešlo o pouhé mechanické rozšíření počtu pořadů, ale o vhodnou taktiku ve vytváření pořadů smíšeného charakteru (symfonická, komorní a vokální tvorba). Tehdy se uplatnil cyklus Václava Holzknechta, který v besedách seznamoval posluchače s elitními tělesy naší i zahraniční komorní a vokální hudby.

Překvapivě spontánní ohlas vyvolaly rozsáhlé hudebněnaучné cykly Lidová konzervatoř, Večerní hovory o hudbě, Slavná minulost české hudby a Kapitoly z dějin (německé, ruské aj.) hudby. Potěšitelné bylo posluchačské přijetí i náročného žánru v cyklu Nebojte se moderní hudby. Podání názornou a poutavou rozhlasovou formou, nedidakticky a srozumitelně, udělalo své. Cykly dokonce vyšly knižně.

V průběhu šedesátých let procházelo hudební vysílání v Čs. rozhlasu pronikavými změnami. Souborná provedení děl našich i světových klasiků, přenosy a snímky ze zahraničních festivalů vážné hudby umožňovaly porovnání úrovně interpretace i tvůrčí invence u nás a v cizině. Tento žánr hudby opravdu neznal hranic a jeho prezentace už nebyla tak striktně vymezována jako před několika lety. Kultivace hudebního vkusu, rozhledu a přehledu slavila triumf.

Vysílání pro děti a mládež

Hlavní redakce pro děti a mládež (HRDM) vznikla počátkem padesátých let z dřívějšího školského rozhlasu, skupiny „PRSK“ (programová skupina pro mládež, vedená **Vladimírem Kováříkem**) a z několika členů někdejší mládežnické redakce při politickém zpravodajství.

Vedoucím vysílání HRDM (hlavním redaktorem, šéf-redaktorem) byl zprvu **Josef Kolář**, v roce 1959 po jeho jmenování náměstkem ústředního ředitele pro program domácího vysílání a uměleckým šéfem Čs. rozhlasu se stal vedoucím vysílání (hlavním redaktorem) **Ferdinand Smrčka** a jeho zástupcem **Milan Maralík**.

HRDM tvořily tyto dílčí redakce a útvary:

- literární redakce pro děti a mládež – odpovědná vedoucí **Libuše Blažejová**,
- hudební redakce pro děti a mládež se skupinou hudebních režisérů – odpovědná vedoucí **Helena Karásková**,
- redakce vědy a techniky pro mládež – odpovědný vedoucí **Václav Čtvrtek**, posléze **Josef Kleibl**,
- redakce Pionýrské jitřenky – odpovědná vedoucí **Iva Vrbická**, od roku 1959 **Olga Spalová**,
- redakce pro mládež – odpovědná vedoucí **Dagmar Maxová** (od roku 1965 **Jan Ryska**, od roku 1967 **Slavomil Vondrášek**),
- armádní rozhlas – odpovědný vedoucí **Slavomil Vondrášek**,
- režisérské oddělení HRDM – vedoucí režisér **Miloslav Disman**.

Hlavní redakce pro děti a mládež měla rozsáhlou a pestrá skladbu programu: od her a pohádek pro děti a mládež přes hudební- a literárněvzdělávací pořady pro děti, školské vysílání, Hovory s rodiči, pořady věnované vědě a technice, vysílání pro vojáky až po publicistiku v redakci pro mládež a v Pionýrské jitřence. Tematicky jednotlivé vysílací prvky prolínaly všemi rubrikami HRDM (to se týkalo všech požadavků ideově-politického působení na děti a mládež, výročí, významných celostátních akcí, například osvětových kampaní, spartakiád, výrobních hnutí, naukových pořadů apod.).

Publicistické redakce HRDM – redakce pro mládež a Pionýrská jitřenka

Právě tady se už na počátku šedesátých let začala zdařile vyvíjet rozhlasová publicistika. Především v debatních pořadech Mladí republiky (poprvé v roce 1954, o pět let později se vysílal už 200. pořad), v roce 1962 nahrazených obdobnými diskusními relacemi Včera mi bylo patnáct..., se ke žhavým tématům ze života mládeže vyjadřovali zkušení pedagogové, vědci, umělci a spisovatelé.

Vůdčími typy redaktorů v těchto pořadech byli **Dita Skálová**, od roku 1959 **Ludvík Vaculík**, **Helena Baueřová** a **Ivo Možný**. Ti také připravovali i jiné pořady redakce pro mládež, z nichž Mikrofon mladých (týdenní dvacetiminutový monotematický pořad) se stal nejvýraznější tribunou názorů a problémů tehdejší mladé generace. Otevřené, málo „učesané“ rozhovory se netýkaly už jen celospolečenských a ideologických témat, ale vědomě zobrazovaly pocity a myšlení mladých, jejich momentální životní situaci a umožňovaly jim nekonformně se vyjadřovat k dosud nedotknutelným tématům, přit se a nesouhlasit.

„Začátek změn ve prospěch přirozeného projevu v rozhovorech a reportážích můžeme hledat nejprve v dětském vysílání (i politikové byli k dětem a mládeži shovívavější – byla to přece generace vyrůstající už za socialismu).“³⁰

Přetrvávala snaha politických kruhů (vně i uvnitř rozhlasu) vtěsnat výboje „mládežníků“ do ustálených mantinelů vysílacích schémat a ideově-tematických plánů tak, aby požadovaná poslechová úspěšnost byla vždy vyvažována striktním naplňováním tezí a pokynů ÚV KSČ. Schizoidní situace v tvorbě programu se projevovala například v tom, že bylo nutno věnovat se problematice vztahu k práci a ke společnosti, a tím plnit jeden z bodů stranických usnesení. Zároveň se však měly prosadit nové a neotřelé přístupy k dětskému a mladému posluchači, zobjektivnit a zefektivnit témata tak, aby celek tvořil hodnotnou jednotu. Četné pořady z té doby dokumentují, jak si jejich tvůrci počínali při zpracovávání nezáživných a publicisticky nepřitažlivých témat (například o politickém školení, o mladých v JZD, o socialistickém soutěžení, o členství v ČSM apod.), jak je (když už nebylo zbylí) podat posluchačům tak, aby se k nim mohli vyjádřit, aby dostali prostor k samostat-

nému uvažování a přemýšlení. Redakční tým HRDM měl štěstí na chápavé a moudré vedoucí pracovníky, mnohdy zaštiťující vahou své osobnosti kaceřované provinilce, když se na ně snesla kritika ať už ze strany dozorujícího orgánu HSTD, části vedení rozhlasu, stranických orgánů nebo konzervativních posluchačů. Stávalo se, že kromě ocenění a pochval za obsahově i formálně úspěšné pořady šly ruku v ruce sankce a faktické důtky za neposlušnost, nepoučenost, netřídní pohled, nejednotná stanoviska a závěry apod. To se pak stávalo předmětem dalších opatření, z nichž předělávka pořadů byla tím nejmírnějším postihem. Zmíněný Ludvík Vaculík tak například v jednom momentě přebíral z rukou ústředního reditele Čs. rozhlasu Karla Hoffmanna rozhlasové vyznamenání a současně i důtku za jakési programové ideově-politické provinění.³¹

Ukázka z pořadu Barbora zasahuje v programové řadě Mikrofón mladých – autor Ludvík Vaculík (1963):

„Říkalo se asi toto: ve škole si učitel myslí, že Svaz mládeže je jeho pomůcka k udržování kázně. Funkcionáři na závodě zas předpokládají, že kluci a děvčata šli do ČSM proto, aby měli v rámci čeho plnit výkonové normy atd. Když už se takto zvrtilo, měli by si mladí lidé patrně založit ještě jednu organizaci, svou, kde by mohli s trochou samostatnosti dělat to hlavní: myslet a své myšlenky si navzájem ověřovat, hledat delší než kvartální smysl života, formulovat po svém problémy světa a hledat po svém způsoby jejich řešení. Ano, je tu druhá cesta, vlastně ta by měla být v pořadí první: vrátit do organizací mládeže mládí, vyhnat aparátnické zvyky. Ujímat se svých členů v denních trampotách a získat zpátky jejich prošťustrovanou důvěru. A na tomto místě debaty začala Barbora, dílenská plánovačka, vyprávět, jak se jejich výbor zastal učně, kterého vedoucí učiliště za trest nepustil na Sokolovský závod branné zdatnosti.“³²

I v HRDM se začal projevovat myšlenkový posun brzy poté, co si rozhlasoví tvůrci uvědomili, že společenskému pohybu už neodpovídají opatrnická a nemyslicí prostřednost a nekonfliktní přístup k jevům a událostem. Ujasnit si funkci aktivní publicistiky se stalo na počátku šedesátých let smyslem práce především v redakci pro mládež a v Pionýrské jitřence. Shodně se dospělo k názoru, že k dětem a mládeži musí rozhlas promlouvat jinak než dosud: nestavět je před hotové věci, nepřemýšlet za ně, ale spolu s nimi a být v každém případě věrohodní.

Redaktoři Pionýrské jitřenky se na jedné ze svých porad slavnostně zavázali, že už nikdy nebudou do dětí ládovat politické poučky a že budou vysílat pro všechny děti, nejen pro pionýry, a to nedidakticky, nepřipomínat školu a příkázaná dogmata. Námětů pro pořady se vyrobilo mnoho, v této věkové kategorii je vlastně zajímavé úplně všechno, jen jde o to, jak to podat. V té době měla redakce ve svých řadách obratné a obětavé reportéry (**Eva Kopecká, Pavel Tumlíř, Vladimír Branislav, Karel Mastný, Vlado Příkazský**), kteří byli ochotní vytěžit z dětí to, co opravdu hýbalo jejich světem a oč měly hluboký a upřímný zájem.

Stěžejním pořadem se stala relace Vysílejte s námi! s charakteristickou znělkou, v níž po špitáných tématech následovalo odhodlané „*Jú, to se řekne!*“ a navazující rezolutní „... *a řekneme to nahlas!*“. Probírala se zde zevrubně různá témata (nejprve byl označen problém, následovala anketa dětí ilustrovaná příklady a závěr tvořilo kolektivní posouzení s odborníkem a námětem na stanovisko). Již názvy některých pořadů ilustrují změněný vztah k dětskému posluchači: O frázích, Kdo je hrdina, Ze života pankráckých výtržníků, O vkusu a nevckusu, Čemu se smějeme, Proč se učíme cizím jazykům, „Zvedací holčičky“ (to byly ty, které asistovaly politikům při různých oslavách), O žákovských knížkách. Podstatné bylo „nelakovat nic na růžovo“, uchránit posluchače nabubřelostí a frází, takže i takové téma, jakým bylo kulaté výročí Pionýrské organizace (1964), se stalo kompilátem užitečných informací, poučení i zábavy nejen pro děti.

„Na ten den (24. dubna 1964) se povedlo získat HRDM mimořádné celodenní vysílání (od 7.00 do 22.00 hod.), nazvané Dětská vlna. S živým komentářem se vzájemně prolínaly jednotlivé rubriky: v čase vysílání pro ženy vyprávěly o manželství a rodičovství děti z mateřské školy, pak sportovci odpovídali na dotazy malých posluchačů, odpoledne se v hudebním okénku hrály dětské skladby Mozarta, Hindemitha, Offenbacha. Miloš Kopecký vystoupil v pořadu Herec mládeži přístupný a následovala pohádka Zdeňka Svěráka Tiché šlapací království. A v závěru dne se dospělí přiznávali k prohřeškům z mládí, které na ně dosud nepaprsky: Ivan Vyskočil, Miroslav Holub, Miroslav Horníček, Jiří Trnka, akademik Ctibor Blatný ad. („Pánbůh“, který jim to „odpustil“, byl Jan Werich...)“³³

Novým prvkem se staly v roce 1960 tzv. problémové pořady. Spolu s obdobnými relacemi jiných hlavních

Mikroforum, HRDM; zleva J. Straková, J. Vančurová, M. Rykl, K. Mastný, I. Štědrý, J. Ende, J. Kroupová (1966)

redakcí poznamenaly výrazně vývoj rozhlasové publicistiky. Projevila se potřeba vytvořit pro mládež specifický programový blok, ve kterém by se na větší ploše uplatnily jak prvky publicistické, tak umělecké (hudba, poezie, zájmová činnost, literární formy apod.). V roce 1960 vznikl „komponovaný pestrák“ – devadesátiminutová kompozice psaných příspěvků, reportážních rozhovorů, drobných literárních útvarů a scének, hudby a písní, spojovaných autorským textem průvodce. Podle umístění ve vysílacím schématu dostal název Večer po neděli. Prakticky až do konce desetiletí se stal výstav-

ním okénkem tvorby „mládežníků“ a jednotliví redaktori s početným týmem externích autorů mu vtiskli nepřehlédnutelný charakter osobitých přístupů. Nejčastěji se přípravě pořadů podílela autorská dvojice **Jaroslav Pacovský** a **Miluše Tikalová**. Originalita jejich tehdejších objevů byla srovnatelná snad jen se snahami redakce literárně-dramatické (HRLD).

„Problémové pořady“ rozšiřovaly svůj akční rádius o stále závažnější otázky a problémy mladých lidí. Už nestačilo jen konstatování nepravostí, křivd a jiných kritizovaných jevů, ale stále častěji se pátralo po jejich

příčinách. Ty zjevně tkvěly ve společenském uspořádání a v mocenském ovládnutí média stranickým aparátem. Stále častěji se objevoval ve vysílání HRDM kritický tón prosazovaný samotnými mladými aktéry dějů a událostí. Ventilování problematických vztahů mladých lidí a společnosti (například v cyklu Mikrofon mladých) vedlo ke sporům vně i uvnitř rozhlasu, k osočování z radikalismu a subjektivismu. Občas ale přineslo i pozitivní plody v podobě většího zájmu státních i stranických orgánů. K radikální nápravě to samozřejmě nestačilo, ale v nově se formující progresivní frakci v samotném aparátu ÚV KSČ (i v ČSM) nacházely pořady „mládežnické redakce“ stále příznivější ohlas a porozumění.

Mikrofórum a další (nejen „mládežnické“) pořady

Evidentní byla snaha přetáhnout mládež od poslechu zahraničních hudebních stanic, a tak v roce 1965 na pokyn stranických ideologů vznikl v redakci pro mládež nový pořad – Mikrofórum.

Mikrofórum (neústrojná složenina z „mikro“ – ve dvojnásobném smyslu: malý nebo mikrofon – a „fórum“, tedy veřejné místo k hlášení názorů) obsahovalo mozaiku krátkých příspěvků o zájmech mladých lidí, o mezilidských vztazích apod. „Výrobní“ či propagandistická témata se v něm nevyskytovala, zato množství hudby už nejen tuzemské produkce, ale i zahraničních módních směrů. Nesledovala se tolik proporční vyváženost jako u jiných hudebních pořadů, takže například i znělkou Mikrofóra se stala melodie Billa Haleyho Raunchy z filmu Rock Around the Clock. Zpočátku se předem stáčelo na pás, časem se začalo vysílat živě. Jeden den v týdnu byl vyhrazen jen hudbě (připravovala HRHV – redakce malých hudebních žánrů).

První „stočený“ pořad se vysílal 12. července 1965 a jeho redaktorem a průvodcem byl **Milan Rykl**. Mikrofórum nebyla jen atraktivní hudba. V rozhlasu se poprvé objevil pořad, který ideálním způsobem spojil zábavu s vážnými otázkami dne a který dokázal reagovat na vše, co dráždilo mladé lidi (ve volnějším tvaru a formě, na větší ploše). Každý pořad měl svého hosta, který v závěru odpovídal na všetečné telefonické dotazy a připomínky. Bylo to paradoxní: z původně zamýšleného „antiprogramu“ namířeného vůči vlivu západních stanic se vyklubalo něco jiného: obrát „dovnitř“, kde to jiskřilo starostmi všech generací. Denní dvouhodinové živé – ně-

kdy úplně improvizované – vysílání učinilo průlom do rozhlasové šedi a strnulosti. Redaktoři se zcela záměrně vyhýbali tzv. svazácké tematice a předkládali všem mladým posluchačům to, co považovali za užitečné a potřebné. Přivábili k mikrofonu výrazné osobnosti politiky, kultury, vědy a sportu.

„V lednu 1968 byl ve vysílání spisovatel Jan Procházka. (...) Zdánlivě běžný rozhovor o literární tvorbě. Až na konci otázka: Kterého politika v naší historii považuje za politika s čistým štítem? Odpověď: Tomáše G. Masaryka...! To bylo poprvé, co se ve vysílání projevil tak „strašlivý“ názor. (...) Byla bouře – volali straničtí tajemníci ne do rozhlasu, ale přímo na ÚV KSČ. A ústřední ředitel Miloš Marko svolal inkviziční poradou, sepišoval se protokol a vydalo se tvrdé poučení redaktorům, kdože to Masaryk byl...“³⁴

Počátkem roku 1968 se konala velká shromáždění, tzv. tribuny otevřenosti, kterých se zúčastňovali především mladí lidé. Mikrofórum bylo u toho a vysílalo záběry z mnohahodinových manifestací. To už se skoro ve všech rozhlasových pořadech ozývala ostrá kritika a vášnivé polemiky. „Pražské jaro“ překypovalo událostmi a jimi byl nabit i program Mikrofóra – chvílemi se zdálo, že by bylo záhodno odlehčit té přemíře informací, ale společenský vývoj to nedovolil.

Dne 9. května 1968 se u mikrofonu sešli západní i východní účastníci odboje, z nichž byla řada v padesátých letech perzekvována. „Během besedy se objevil dotaz, trochu odtahitý od tématu: Je možné vyvěsit kromě sovětských a československých vlajek také americkou, resp. dalších západních spojenců? Odpověď: Samozřejmě, patří to k výročím a zasluhují si stejnou poctu...“³⁵ Opět se zvedl kritický ohlas a snaha sankcionovat aktéry besedy. Podobně se dělo po vysílání Mikrofóra z Českých Budějovic, kde byl dán průchod studentským požadavkům, aby se prezidentem po abdikaci Antonína Novotného stal tehdejší tajemník ÚV KSČ a muž „pražského jara“ Čestmír Císař.³⁶

Jiný písničkový pořad redakce pro mládež si svůj název **Podvečer s písničkou** držel už z druhé poloviny padesátých let: jeho zakladatel (a původně také redaktor této redakce, posléze zahraniční zpravodaj Čs. rozhlasu v Paříži a v New Yorku) **Ludvík Čermák** s dalšími autory v něm každodenně prezentovali nejzajímavější lehčí hudební žánry z celého světa.

Výhodou pro posluchače bylo, že některé písně, uváděné v Podvečeru, mohli získat v textu a notách nebo aspoň s kytarovými akordy. Tisíce vyřízených žádostí tak pomohly zpopularizovat melodie amerických, anglických, francouzských, španělských, ale i polských, ruských ad. interpretů mezi mladou generací u nás a dodnes jsou na repertoáru mnoha skupin či zpěváků.

S postupujícím uvolněním turistických cest na Západ, podnikaných především prostřednictvím skupinových zájezdů s CKM (Cestovní kancelář mládeže), se dostalo mladým lidem možnosti poznávat tyto země nezpřetržovaně. Zprvu sporadická vyprávění účastníků zájezdů ve vysílání pro mládež se okolo roku 1966 stala podnětem k založení měsíčníku Večera po neděli s podtitulem CKM – Cestujeme, kam můžeme.

Večery po neděli s příchodem redakčních posil **Josefa Podaného** (1964) a **Markéty Vítkové-Černé** (1966) získaly vyšší intelektuální úroveň. Do popředí se dostávaly prvky výstižně zobrazující skutečné potřeby, touhy a přání mladé generace. Stále častěji se pořady zabývaly uměleckou tvorbou a výchovou k estetice a etice. Externí autor **Petr Skoumal** úspěšně popularizoval hudební díla klasiků v pravidelné rubrice Večerů Máte rádi Brahms?, Josef Podaný vnesl do pořadů prvek literární tvořivosti v tzv. text-appealech, inspirovaných produkcí divadel malých forem. K nim se postupně připojovali i redaktori z krajských studií (ti navíc úspěšně participovali na obdobném typu pořadu, jako byl Mikrofon mladých – Mladé minuty).

S redakcí pro mládež vytvářeli její pořady především režiséři HRDM **Karel Weinlich**, **Jan Fuchs**, **Věra Frühaufová-Kovaříčková** a namnoze vtiskli jejich podobě nezaměnitelný ráz. K. Weinlich se kromě své hlavní domény, tedy pohádek, soustředil na složitější tvary večerních bloků, J. Fuchs se spoluautorsky podílel na specifickém bloku pro mládež Fronta na písničku (red. M. Vítková-Černá), což bylo pásmo amatérské poezie, s rostoucími trendy vzdoru v závěrečné fázi dekády většinou silně angažované.

Před „pražským jarem“ se do značné míry smazávaly hranice mezi redakcemi. Na závažných materiálech (například tzv. strahovské události, přímé přenosy z festivalů mládeže, ze Soutěží tvořivosti mládeže a „dispečinky“ z aktuálních událostí doby) spolupracovali redaktori takřka všech dílčích redakcí HRDM.

Z koncepce mládežnické redakce se poněkud vymykaly jazykové kurzy. Počátkem šedesátých let to byly kurzy ruštiny pro základní školy, od roku 1962 našly své místo ve schématu jazykové kurzy španělštiny Habla usted español? a na Slovensku kurzy francouzštiny (od roku 1963).

Zavedení kurzů španělštiny ukládaly HRDM závěry z kokodinského zasedání (1961): španělština byla ze současných světových jazyků „úzkoprofilová“, nebyla u nás tradice výuky, chyběly učitelské kádry, a přitom bylo třeba uspokojit velký zájem a potřebu, která se ve styku se zeměmi Latinské Ameriky a Kubou otvírala. (V době zahájení vysílání kurzů povolilo ministerstvo školství vydat pomocné texty v brožuře o nákladu 50 000 výtisků vlastním nákladem Čs. rozhlasu. Jednalo se také s Gramofonovými závody o převedení lekcí na desky, s deníkem Mladá fronta a časopisem Čs. rozhlas a televize o přetiskování textů.)

Ještě před lednovým plénem ÚV KSČ nastával horký podzim 1967 zvláště ve studentském hnutí. Volání po větších akademických svobodách, lepších studijních podmínkách a nespokojenost se zlořády na vysokoškolských kolejích vyústily v masivní protesty, známé pod pojmem „strahovské události“. Tentokrát už svorně vystupovali nejen sami vysokoškoláci se svými požadavky, ale stavěla se za ně i kolejní rada a svazácká organizace. Po četných diskusích a dohadech – za nabádavě zdviženého prstu některých konzervativních straníků v rozhlase – bylo tolerantně umožněno natočit besedu s účastníky protestních akcí a vysílat její sestřih v Mikrofonu mladých (21. prosince 1967).

„Význam a hodnota pořadu je posunuta do aktuálnosti a politické závažnosti fakt a sdělení. Poprvé od události, kolem nichž vzniklo mnoho zkreslených a nepravdivých informací, měli studenti příležitost vyslovit své stanovisko, hovořit o tom, co je v té době nejvíce trápilo. I když takové sdělení (objektivní informace) se mělo objevit dříve, přesto zařazení tohoto pořadu považuje redakce za propagandistický čin. Oceňuje klidný a věcný tón, bez podtextů, nárázek, případné snahy neobjektivně kritizovat druhou stranu. Také analýza příčin strahovských událostí byla vyslovena takto poprvé.“³⁷

Vysílání se silně zpolitizovalo a zvláště po zrušení cenzury (v červnu 1968) už nebylo třeba brát ohledy na nic.

„Před bratislavským jednáním, v dramaticky vypjaté situaci přišel za námi ústřední ředitel Zdeněk Hejzlar (po odvolaném Miloši Markovi) s prosbou, abychom nedráždili sovětskou stranu kritikou nebo příspěvky, které by zesilovaly napětí. Přiznám se, že, ač Hejzlar byl férový ředitel, nebylo nám to vůbec po chuti, a také jsme to tak vyjádřili. V tomto případě jsme ani nemuseli sáhnout po kompromisu – štvavě jsme nevysílali a podávat skutečnost pravdivě, otevřeně a nezáluďně jsme měli jako své krédo.“³⁸

Zvláštní bylo Mikrofórum 20. srpna 1968. Neuvěřitelně poklidné. Jako by odráželo falešné mýty po „shodě“ v Bratislavě (a předtím v Čierné nad Tisou). Do vysílání se řadily ohlasy na události a citace z četných dopisů posluchačů, dost se hrálo. Ten den jako by se zastavil čas – všichni se ubezpečovali, že teď snad bude na chvíli klid.

Bohužel vydržel jen několik hodin.

Po obsazení hlavní budovy Čs. rozhlasu na Vinohradské třídě sovětskými vojsky se zhroutily nejen naděje, ale i vysílací schéma.

Armádní rozhlas

(vedoucí redaktor a náčelník Slavomil Vondrášek)

byl ve svých počátcích v roce 1945 na periferii zájmu posluchačů. Svým způsobem představoval světovou raritu, protože něco podobného v jiných rozhlasích neexistovalo. Vysílání stálo na příbězích vzorných vojáků, lidové tvořivosti, občasných dopisech, rozličné četbě s válečnou tematikou. Nesmělo se ale dotknout problémů vojáků a jejich rodin či blízkých. Stálé zdůrazňování třídního pohledu a vedoucí role strany se začalo zajídat i průkopníkům spontánnějšího druhu vysílání pro vojáky a od počátku šedesátých let začal tým armádní redakce své záměry uskutečňovat. „Vojenský dril“ se z obsahu i forem jejich pořadů rychle vytrácel. Mezi ty, kteří předznamenali výjimečnou popularitu pořadů armádní redakce v šedesátých letech, patřili v předchozí dekádě Karel Kyncl a Karel Šiktanc.

Mimořádný posluchačský zájem vzbudil pořad armádní redakce Vojenský večerník, redigovaný **Karlem Kyncelem**. Vysílal se jednou za týden na národním okruhu Praha v podvečer a měl stále rubriky: zprávy z vojenského prostředí, rozhovory s vojáky a jejich příbuznými, odpovědi na dopisy, četbu z literárních novinek, ale také drby, satiru a vtipné drobníčky. Vojenský

večerník provokoval nejen jiné rozhlasové pořady, ale často drásl nervy i vojenských hnidopichů a cenzorů.

„Stalo se, že K. Kyncl natočil v tehdejší Divadle čs. armády (dnešní Vinohradské divadlo) už skoro rehabilitovaného generála Ludvíka Svobodu, který hercům volně vykládal o své bojové cestě. Bylo to silně osobní, improvizované a dostatečně epické i dramatické líčení. Po sestřihu docela přijatelný ‚trhák‘, který snesl vysílání na šest pokračování. (...) Ale doslechli se o tom v aparátu ÚV KSČ a vynesli rigorózní ortel: Takhle se to vysílat nedá – vůbec se tam nehovoří o vedoucí úloze strany! Kyncl vzplanul: Vždyť tam tenkrát byla strana v ilegality! Straničtí chrobáci si vedli svou (...) a přes odpor armádní redakce zařídil tehdejší šéf politické správy gen. Prchlík – na příkaz ÚV –, že L. Svoboda ideologicky ‚napravil‘ údajný nedostatek. (...) Dělalí jsme si naději, že to frontový voják musí odmítnout, ale podrobil se a souhlasil i s namluvením v plenéru, aby nebylo cítit studio (když předtím se točilo v neakustické místnosti). Zklamal nás a bylo nám z toho smutno...“³⁹

Karel Šiktanc (už zkušený v rozhlasové praxi z působení v programové skupině pro mládež PRSK) se v armádním rozhlasu brzy zorientoval. Přišel s tím, že nabubřelá redakce (měla skoro čtyřicet lidí) vyžaduje pořádný chirurgický řez a novou tvář pořadů. Zejména se zaměřil na nedělní pořad, který trpěl nezázizností: postupně se na svět klubaly nové formy, signalizující změnu již svými názvy: Pohov, volno!, V neděli se nevelí, Sedmý den je neděle, Vojenský kinematograf.

Karel Šiktanc v rozhlasovém výrazu nezapřel, že je básník. Slova nebyla šedivá, nedopouštěl se stylistických klišé, pořady měly „barvu a vůni“. Přitáhl k mikrofonu spisovatele, básníky, mladé herce a neustále „dopoval“ redakci, aby dělala dobrý program. Posluchači to vítali, armádní papaláši se rozčilovali a hrozili.

„Rozhovor důstojníka západního odboje o jeho čerstvých zážitcích z vojenského cvičení u nás a o pokusech k obědu vyvolal takové rozhořčení, že se uvažovalo o odvolání odpovědného vedoucího z funkce. (...) Vladimír Diviš (člen ÚV KSČ a pozdější „normalizátor“ v Čs. televizi, pozn. aut.) se několikrát nechal slyšet: Kdo je to ten Šiktanc a cože si to dovoluje?!“⁴⁰

Stav armádní redakce (tehdy už početně mnohem menší) doplnil v roce 1961 učitel z Knína **Miloň Čepelka**. Brzy se otrkal a zvláště se prosadil v Polní poště.

Armádní vysílání; v civilu uprostřed S. Vondrášek, vpravo Z. Svěrák (1967)

To nebyly jenom písničky za dopisy, ale také zasvěcené reakce na podněty v nich, komentáře, ankety, rozhovory, četba. Miloň Čepelka za nějaký čas armádnímu rozhlasovému týmu doporučil kamaráda, kantora ze Žatce **Zdeňka Svěráka**. Ten počáteční nezkušenost s mikrofonom nahradil osobitým humorem v drobném pořadu o knihách – ranní pětiminutovce. Udělal z ní neobvyklý, nápady sršící pořad, o němž se brzo všude mluvilo.

Někdy v této době začalo klíčit odhodlání postavit rozhlasový program pro vojáky na základě absurdity a virtuality. Tento nápad vykrytalizoval v pořad **Vi-**

nárna U pavouka (poprvé se vysílal 29. října 1966). „Stvořiteli“ populární smyšlené postavy Járy Cimrmana byli **Jiří Šebánek** a **Zdeněk Svěrák**. Hudbu vybíral **Ivan Štědrý**, brilantní mystifikaci režírovala **Helena Phillippová**.

Jiří Šebánek připravoval ještě vojenský seriál **Periskop**. Právě tady se dostávaly ve známost zahraniční vojenskopolitické materiály v podobě dialogu Miloše Kopeckého a Lubomíra Lipského. Zvěsti, které by jinak zanikly v šedi zpravodajských šotů, vděčně přijímali i ti, jimž taková tematika nebyla právě po chuti. Šebánek

uměl připravit tak strhující vyprávění o osudech našeho západního letce, že – bez jediného průvodního vstupu, jen s krátkými hudebními předěly – uneslo plochu takřka dvou hodin vysílání!

„Měl jsem jít na návštěvu. Sedím na židli, náhodně zapnu rádio a oblékám si ponožky. (...) Poslouchám – a za chvíli nevnímám čas. Pořad skončil, sedím a zjišťuju, že druhou ponožku jsem si nenatáhl. (...) A tak bylo po návštěvě. To se mi ještě při poslechu rozhlasu nestalo!“⁴¹

Sídlo armádního rozhlasu ve vile v Hviezdoslavově (nyní Dykově) ulici na Vinohradech mělo v sobě „genia loci“, a proto v tamním studiu a přilehlých prostorách (i na zahradě) rádi natáčeli své pořady i ostatní redakce HRDM. Přispěl k tomu mimořádně zdatný a dělný kolektiv „armádníků“, jejichž odvaha k experimentům, ale i osobní odvaha byla záviděníhodná.

Když přesně rok od vstupu vojsk do republiky byl degradován a propuštěn vedoucí redaktor armádního vysílání Slavomil Vondrášek, odmítli zbylí „tři mušketýři“ – Šebánek, Svěrák a Čepelka – sloužit pod dosazeným normalizátorem pplk. Bohuslavem Kysilkou a podali sami výpověď z rozhlasových služeb...

Literárně-dramatická redakce pro děti

byla v HRDM tichou oázou vlídnosti a porozumění. Její odpovědné vedoucí redaktorce **Libuši Blažejové** se za celou dobu existence tohoto specifického útvaru produkcujícího pohádky, hry, četby pro děti i pro mládež, ale také naukové pořady (například Na dobré chvílce či Putování po hradech a zámcích) podařilo stmelit tým erudovaných a zanícených pracovníků.

Punc kvality si tato dílčí redakce udržela především v pravidelných nedělních pohádkách (svého času nejposlouchanějším pořadu stanice Praha, a to nejen dětmi, ale také dospělými). Většina jich vešla do rozhlasového zlatého fondu a neznámější se staly pojmem navždy, také díky tomu, že v nich vesměs úspěšně účinkovali tehdejší naši nejlepší herci a herečky.

Cestu za moderní pohádkou zkrátil vstup podvečerní desetiminutové pohádky do vysílání v roce 1960; pořad **Dobrou noc, děti!** s ústřední figurkou skřítky **Hajaji** se zařadil k nejúspěšnějším rozhlasovým programům (i když v rozhlase časem došlo k rozkolísání původního programového typu a k ztrátě Vlastimila Brodského,

s jehož hlasem byl „Hajaja“ zpočátku neodmyslitelně spojen).

Roční produkce pohádek byla značná – například v roce 1963 bylo vyrobeno na 220 pohádek podvečerního cyklu Dobrou noc, děti, napsaných převážně pro rozhlas, 25 nedělních dramatizovaných pohádek a desítky monologických patnácti- až třicetiminutových vyprávění (na soboty a pondělí), původních i upravených, zčásti i z rukopisů.

Redakce usilovala o vytvoření nového stylu nedělní odpolední pohádky. Příliš volné tempo, až unylé ladění, stereotyp a nadměrná délka neodpovídaly charakteru současného života a psychice dětí. Místo toho tedy nastoupil jistý švih, uvolněnější fantazie, vtíp, sevřenost. Předpokladem úspěchu zůstávaly poetické bohatství a čistota jazyka, citové okouzlování, úsměvnost i prostota a odolávání sklonům některých autorů k suché intelektuálské konstrukci nebo náběhům k recesi. Nově se vytvářející styl v moderních látkách ovlivňoval i kompoziční, režijní a interpretační pojetí látek klasických.

V estetické výchově měl výrazné místo cyklus literárních pásem a reportáží k stému výročí položení základního kamene Národního divadla a také cyklus Jak se co dělá, v němž o své práci hovořili především umělci.

Z dílny HRDM v koordinaci s dramaturgií HRLD se ve večerních časech uplatňovaly hry s mládežnickou problematikou, které zajímaly i dospělé. Problémem však byla nepříliš přesvědčivá interpretace rolí současných mladých lidí.

Redakce vědy a techniky pro mládež

(vedoucí redaktor Josef Kleibl)

Dominantním pořadem redakce se v roce 1962 stal Meteor. Tento pořad navazoval na týdeník Stop magazín, který se vysílal ve druhé polovině padesátých let a tvořily ho dvě programové řady – Cestujeme na vlně 470 metrů a medailony osobností ze světa vědy – jež se po týdnu střídaly.

Šťastným počinem byl výběr prvního redaktora Meteoru **Oldřicha Ungra**, jenž založil tradici vědců – výborných popularizátorů. Dost rychle tak vznikl okruh víceméně stálých aktérů.

„Nešlo jen o studiové rozhovory. Byly to víceméně strukturované reportážní pořady z terénu, z akce, například Cesty

přírodou s naším nejlepším fytopatologem prof. Blatným, básníkem, akademikem a celkově výraznou osobností. S mladým astrofyzikem Jiřím Grygarem natáčel O. Unger (později Bohumil Kolář) takřka výhradně na ondřejovské hvězdárně, s Hanzákem, Černým aj. v přírodních rezervacích, s Veselovským v zoo apod. Nově založený pořad hledal svou osobitou tvář, a tak vedle gelovské inspirace étosu vědecké práce a Pechovy autenticity tu byl další prvek záměrně trvale kultivovaný: nikoli vědecká přednáška, ale bezprostřední, poutavý projev vědce, který má co říci a umí to říci.⁴²

V této redakci vznikla unikátní sbírka, součást soustavně budovaného zvukového archivu Meteoru – Hlas pro tento den.⁴³

Meteor byl určen mládeži a zároveň byl typem rodného pořadu. Zabýval se zejména ekologií, třebaže tento termín v té době nebyl příliš frekventovaný. Hlavní slovo v něm měli mladí, stal se propagátorem a spoluorganizátorem počátků Hnutí Brontosaurus. Pozornost přitahovaly přírodovědné soutěže středoškoláků *Natura semper viva* či programové řady *První kroky* (o pozoruhodných diplomových pracích) apod.

Specifickou součástí pořadu se stala prázdninová vysílání Meteor na stezce dobrodružství, pozitivně narušující praxi vysílání repríz o prázdninách. Posluchačská přízeň tomuto typu vysílání se zvýšila s rozmachem poslechu tranzistorových přijímačů.

Školský rozhlas HRDM

Na přípravě pořadů určených převážně ke společnému poslechu v různých typech škol se podílely redakční týmy literárně-dramatické redakce, hudební redakce a redakce vědy a techniky HRDM (ale například relace o volbě školy či povolání realizovala také redakce pro mládež či Pionýrská jitřenka).

Nejmenším dětem byly určeny zejména patnácti- až dvacetiminutové pořady Pro mateřské školy, Besídka pro nejmenší, Děti vám zpívají (a hrají), Tělovýchovné chvilky a pětiminutové Rozcvičky, všechny vysílané v dopoledních či ranních hodinách. K nim se přiřazovaly odpolední pořady pro děti a mládež Na dobré chvílce, Kohoutek, Literární besídka, Knihy – naši přátelé a Podvečerní chvilka pro děti.

Čs. rozhlas ještě v druhé polovině padesátých let vysílal naukové pořady nejen pro národní (základní) školy,

ale i pro všechny ročníky středních škol. Měly však malé uplatnění, protože v odborném vyučování byl rozvrh tzv. rozhlasu pro školy často v rozporu s rozvrhem školním. Proto se v letech 1961–1962 vysílání zredukovalo jen na relace pro prvních pět ročníků I. stupně. Náročné naukové pořady byly přesunuty do odpoledních hodin. S postupující vybaveností magnetofony a tranzistorovými přijímači začal Čs. rozhlas v květnu 1963 vysílat zvláštní cyklus určený pro 6.–9. ročník ZDŠ Vysíláme pro školní fonotéky. Pozdější cyklus *Historia magistra vitae* se stal exemplární pomůckou při vzdělávání dětí i dospělých.

Vzdělávací cykly zařadily do svého vysílání všechny dětské redakce HRDM. Zvláště příznivý ohlas nalezly u mladších i starších posluchačů poutavé besedy s V. V. Štechem o stavebním a architektonickém vývoji Prahy, seriál M. V. Kratochvíla o životním a uměleckém slohu jednotlivých historických epoch, Hudební abeceda o základních hudebních pojmech, formách a nástrojích a také podnětný cyklus o původu a smyslu starých rčení Co to je, když se řekne..., který připravovala Pionýrská jitřenka. V návaznosti na vzdělání získávané ve škole byly koncipovány pořady Co nenajdete v učebnicích. Zájem o hudební tvořivost dětí a mládeže posilovalo vysílání nahrávek z lidových škol umění a snímků dětských pěveckých sborů ze všech krajů republiky.

Mentorský tón, didaktizování a strohé přednášky neuspěly. Nejlepších výchovných výsledků dosahovaly pořady, které své výchovné úmysly dokázaly „utajit“. Mezi takové pořady patřily **Hovory s rodiči**, věnované otázkám výchovy mládeže, o které byl všeobecný zájem. Besedy ve studiu, ale i reportážní rozhovory **Kamila Horáka** měly už svou dávnou tradici a místo v rozhlasovém vysílání. V šedesátých letech se staly nadmíru aktuální. Soustředění se na běžné, „všední“ problémy rodičů, pedagogů apod. tak nenápadně vylučovalo z procesu výchovy schematické ovlivňování.

„Jestliže mluvíme tak často o jednotě rodiny a školy, je to proto, že k jejich jednotě máme ještě dost daleko. Rozpor mezi rodinou a školou nevzniká však jen tehdy, když rodina a škola vedou děti k něčemu jinému. Příčinou neshod (...) bývají často jen prosté nedostatky – nedostatek vzájemného pochopení, taktu, a neschopnost přiznat, že alespoň část nezdaru výchovy spočívá i na nich samých. (...) proto i naše vysílání musí i v otázkách výchovy být kritické.“⁴⁴

Významným doplňkem vzdělávacích pořadů bylo propagování nových typů pořadů pro školy v pedagogických časopisech, ale také hospitační činnost redaktorů rubriky přímo na školách (alespoň čtyřikrát ročně). Souběžně s tím rozhlas vydával pravidelné měsíční přehledy s programy vysílání pro děti a mládež a metodické publikace.

Pokud šlo o formu, ze vzdělávacích pořadů – jak pro školy, tak pro dospělé – se vesměs vytrácelo povrchní lyrizování a nevhodná stylizace. Byly komponovány přehledněji, s jasnými závěry, vynalézavě, třebaže v některých typech dosud přetrvávalo neústrojné využívání kulisové hudby, případně jiná rozhlasová klišé.

Hudební redakce pro děti

s vedoucí redaktorkou **Helenou Karáskovou** produkovala především pořady naukové a vzdělávací. Kromě těch, které patřily k vysílání pro školy, to byly Hudební besídka pro nejmenší, Hudební besídka pro starší děti a Hudební pořad pro mládež. Díky soustavnému sledování a metodické pomoci amatérským dětským tělesům v různých soutěžích se jejich nahrávky uplatňovaly v aktuálních hudebních pořadech. Uváděly se také pravidelné Koncerty pro mládež se zasvěceným výkladem odborníků, v nichž často měl své místo Dětský pěvecký sbor, řízený **Bohumilem Kulínským**. Veškeré hudební nahrávky sólistů i sborů zajišťovali hudební režiséři **Viktor Kalabis** a **Ferdinand Pohlreich**.

Historický zlom v tvorbě této malé redakce přinesl v roce 1965 nápad uspořádat mezinárodní interpretační soutěž. Vznikla ojedinělá každoroční akce, festival mladých interpretů **Concertino Praga**.

V prvním ročníku pořádaném roku 1966 se výsledky soutěžních klání reprodukovaly ze záznamu, v dalších ročnících – za stále početnější účasti zahraničních hostů – už nastoupily přímé přenosy koncertů vítězů a akce získávala na věhlasu. Concertino prorazilo do zahraničních rozhlasů mimo jiné i proto, že právě v této soutěži se představovali mnozí pozdější mistři interpretačního umění. Byl to zřetelný průlom v navazování styků s jinými než „sprátenými“ rozhlas: ideologické bariéry na obou stranách se snáze překonávaly řečí hudby. Nezastupitelnost tohoto počínu přetrvávala i pozdější léta normalizace a účinně působí dodnes.

Diferenciace a programová přestavba

Strukturální změny ve společnosti, podstatný vzestup životní úrovně u nás, změny v časovém režimu dne (zkracování pracovní doby, nejprve dvě a v závěru dekády všechny volné soboty), politicko-spoločenský pohyb na celém světě a také – sice povlovný, leč patrný – rozvoj radiokomunikačních technologií (zavedení vysílání na velmi krátkých vlnách, vybavenost domácností magnetofony, a především tranzistorovými přenosnými přijímači umožňujícími nezávislost na dodávce elektrické energie ze sítě) nutně vyvolaly odezvu i v programové praxi Čs. rozhlasu.

Po stabilizaci organizační a personální struktury došlo k obměně prakticky všech vedoucích pracovníků v programových útvech, byl zaveden komplexní systém hodnocení programu a jeho tvůrců atp. Do popředí vystoupil požadavek na diferenciaci a programovou přestavbu vysílacího schématu všech okruhů. Úvahy a diskuse se týkaly optimálního naplnění základních funkcí rozhlasu: informativní, vzdělávací, zábavné a organizační. Už nestačilo, aby rozhlas byl „agitátorem, organizátorem a mobilizátorem“ ve všech oblastech lidského konání, ale měl hrát významnou roli mezi médii té doby (včetně stále více rostoucího vlivu televize).

Kokořinská programová konference

Základní impulsy v tomto směru dala programová konference (někdy nazývaná též tvůrčí aktiv) rozhlasových pracovníků v hotelu Dolina na Kokořině ve dnech 27.–30. listopadu 1961.

Po rozsáhlém jednání a otevřených diskusích byly přijaty závěry, které se na dlouhou dobu staly závaznými směnicemi pro veškerou programovou činnost Čs. rozhlasu. Krátkodobé se týkaly aktuálních úkolů a projevily se ve strukturálních úpravách rozhlasového schématu, umístění jednotlivých pořadů, dlouhodobé pak směřovaly k důslednému diferencování vysílacích okruhů a jejich směřování k rozdílným posluchačským vrstvám.

Při programové přestavbě bylo nutné přihlížet k charakteru ČSSR jako státu dvou rovnoprávných národů, k počtu vlnových rozsahů, které měl Čs. rozhlas k dis-

pozici, k slyšitelnosti jednotlivých vysílačů na různých územích, dále k ekonomické různorodosti jednotlivých oblastí, k etnickým otázkám, k rozdílné kulturní vyspělosti u jednotlivých společenských skupin, k zájmům různých generačních vrstev atd. Po zhodnocení všech těchto kritérií bylo rozhodnuto vytvořit v Československu systém samostatných ústředních programů, z nichž dva měly územně omezený charakter a byly proto i vzájemnou obsahovou paralelou.

Oba výběrové programy (Praha + Bratislava a Československo II) byly složeny z klasických rozhlasových forem (hra, pásmo – feature, naučný pořad, reportáž, povídka, fejeton, specializované hudební pořady, relace magazínového typu apod.)

II. program byl složen převážně z velkých programových ploch (tzv. bloků), v nichž hudba zaujímal asi dvoutřetinový prostor a slovesné příspěvky byly zpracovány v časovém limitu od dvou do deseti minut. Mezi tyto bloky se pak záměrně vkládaly programové dominanty (například půlhodinový literární pořad, třiceti- až padesátiminutový koncert, hry, dramatizace apod.).

Osu celého vysílání I. a II. programu tvořila síť zpravodajských relací. Ty jako základní kámen informativní funkce rozhlasu prolínaly rovnoměrně veškerým vysíláním. Od ranního začátku vysílání do 8.00 hod. se vysílaly v půlhodinových intervalech, po osmé hodině pak byly k dispozici každou hodinu, a to střídavě na prvním nebo druhém programu. V 19.00 hod. se na národních okruzích Praha a Bratislava vysílal hlavní třicetiminutový

zpravodajský magazín Rozhlasové noviny, po něm byla až do 21.00 hod. zpravodajská pauza.

Stavba národních programů Praha a Bratislava

Oba programy počítaly se soustředěným poslechem, s pořady orientovanými na specifické (ovšem velmi početné) skupiny posluchačů. Absolutní jazyková přístupnost (každý program byl vysílán v jediném národním jazyce) umožňovala využívat toto vysílání i k výkladu závažnějších odborných témat. V něm se také soustřeďovalo hlavní ideově-politické působení rozhlasu.

Zpravodajské pořady na obou národních programech se vysílaly ráno každou půlhodinu (v celou hodinu relace desetiminutové, v půli dvou- až třiminutové přehledy). Od 9.00 až do 19.00 hod. se jednotlivé zpravodajské relace vysílaly v každou lichou hodinu (v sudou byly na okruhu Československo I). Ke zprávám se připojoval například přehled tisku (9.00 hod.), rady domácnostem, vědecké zajímavosti, přírodní kuriozity apod. (11.00 hod.). První noční zprávy se vysílaly ve 22.00 hod., později nejpopulárnější zpravodajská relace Svět dnes večer byla doménou tří komentátorů, kteří seznamovali posluchače s aktualitami ze zahraničí, z domova a ze sportu a informace komentovali ze svých osobních hledisek.

Na národních okruzích byla soustředěna politická a ekonomická propaganda.

Na Praze měla místo především ve třech systematických řadách: po zpravodajské relaci v 9.00 hod. to bylo vysílání

	I. program (národní) Praha, Bratislava	II. program (celostátní) Československo I	III. program (celostátní) Československo II
Charakter	Základní publicistický a výchovný program pro široký soustředěný poslech, orientovaný spíše na starší posluchače.	Lehčí program, určený spíše k poslechu při jiné činnosti, orientovaný na mladší populaci.	Program spíše pro náročné posluchače s úzce specializovanými zájmy.
Skladba	Sestaven z jednotlivých pořadů, určených k výběru.	Převážně vysílání v blocích.	Sestaven z jednotlivých pořadů k výběru.
Technické vysílací prostředky	Střední vlny a rozhlas po drátě.	Dlouhá vlna (po celém území republiky), dále VKV.	VKV na celém území – zatím nedobudováno.
Vysílací doba	4.30–2.00	4.30–24.00	9.00–24.00 ⁴⁵

pro závody (počítalo se i s organizovaným poslechem v podnicích), ve 12.30 hod. pro zemědělce a po 18.00 hod. byl čas rezervován na problémy se širokou obecnou platností (vztahy v pracovním poměru, styk lidí s institucemi a zájmovými organizacemi atd.).

Náročnější naučné pořady se vysílaly na Praze denně ve 21.15 hod., přičemž každý den byl vyhrazen jinému obsahovému okruhu (beseda zahraničněpolitických odborníků, pořad z oblasti společenských věd, pořad s přírodovědnou tematikou, uměnovědní tematika – zde se střídal v několikaměsíčních cyklech literárně-naučný seriál s cyklem hudebněvědným, a konečně Rozhlasová univerzita s ideově-politickými, ekonomickými, kulturněpolitickými a společenskými tématy dle aktuálních potřeb a úkolů).

Na národních programech se také vysílaly pořady pro děti – pro mateřské školy, školní kluby, pionýrskou organizaci, dětské zábavné magazíny apod.

Hlavní večerní dominanty ve všedních dnech byly rozděleny mezi estetické a oddechové zájmy posluchačů: dvakrát týdně se vysílala rozhlasová hra či dramatizace (z toho jedna z klasického repertoáru, druhá „modernějšího“ typu). Jeden večer obsahoval jako programovou dominantu velký publicistický feature, jednou týdně byl koncert, jednou kvízový zábavný pořad. Sobotní večery byly vyhrazeny oddechovým žánrům (kabaretům, estrádám, veřejným nahrávkám apod.) spojeným s humoristickou četbou na pokračování. Nedělním a svátečním večerům dominovaly pořady literárně-hudebního typu.

Hudba na obou národních programech měla převážně relaxační charakter, přičemž se uplatnila jak hudba dechová či folklor, tak taneční hudba, šansony, ale i symfonický populár. Až po 22.00 hod. se uplatnily hudební cykly nebo noční koncerty náročnějšího obsahu a zaměření.

Pro oba národní programy bylo charakteristické, že celý program se odvíjel v pravidelně se opakujících řadách.

Například denně po 9.00 hod. měly své místo ekonomické pořady, po 10.00 hod. vysílání pro školy, po 11.00 hod. vysílání pro ženy, ve 12.30 hod. vysílání pro zemědělce, ve 14.30 hod. vysílání pro školní kluby, po 15.00 hod. hudební pořady, po 16.00 hod. pionýrský magazín, v 16.45 hod. po-

řady z oblasti vědy a techniky, naučné kurzy (i jazykové), v 17.30 hod. literární pořady atd.

Struktura celostátního programu Československo I

se opírala o rozsáhlé devadesáti- až stodvacetiminutové plochy v časech mezi 10.00–12.00 hod., mezi 15.00–17.00 hod. a mezi 17.30–19.00 hod., večer mezi 21.00–23.00 hod. Celkový charakter programu byl dynamičtější: počítalo se s méně soustředěným poslechem mladší věkové generace vybavené přenosnými tranzistorovými přijímači, a proto i hudební složka měla modernější zvuk.

Zpravodajství na tomto okruhu tvořily stručné, ale na počet zpráv bohaté přehledy, z nichž některé byly přímou součástí komponovaného bloku.

Obsah a zaměření jednotlivých „bloků“ okruhu Československo I :

10.00–12.00 hod. – reprízy večerních zábavných programů z obou prvních národních programů (určené těm, kteří z jakýchkoli důvodů večer nemohli poslouchat),
15.00–17.00 hod. – ve všední dny Mikroforum, v sobotu a v neděli Koncert (popř. Defilé) Mikrofóra,
17.30–19.00 hod. – po půlhodinovém literárním pořadu tradiční typ pro „usedlejšího“ posluchače – Kolotoč,
po 21.00 hod. – až z 90 % hudba lehčích žánrů jen s ojedinělými vstupy literární povahy nebo komentáři či úvahami.

Vedle toho obsahoval program Československa I pořady magazínového typu sestávající z několika stručných slovesných příspěvků informativního a naučného charakteru, proložených hudbou.

Například denní (do 1. září 1966 jen 3x týdně) pořad pro motoristy Pozor, zákruta! po 13.00 hod., večerní až sedmdesátiminutové magazíny pro „koníčkáře“ nebo zajímavosti z různých krajů aj.

Každý z bloků měl kromě rekreativní složky také složku informativní, výchovnou nebo přímo naučnou. Dynamičtější způsob poslechu tohoto okruhu předurčoval jeho využití také pro sportovní pořady a přenosy všeho druhu.

Vysílací schéma Československa I zařazovalo také své dominanty (v podvečerních a večerních časech), jimiž byly například jednou týdně přenosy veřejných koncertů

symfonických těles (pořad Krásy mistrů), četba soudobé beletrie (z literatury faktu apod.), rozhlasová hra ad.

Program Československo II (VKV)

Od začátku svého vzniku (od 3. července 1961 pravidelné celodenní vysílání 9.00–24.00 hod.; stereofonně – v kombinaci s televizí jako druhým reproduktorem vytvářejícím stereoeffekt – od roku 1962) byl především pro své technologické parametry (vyšší kvalita zvuku) koncipován jako program pro náročného posluchače s úzce specializovanými zájmy. Princip pravidelných denních vysílacích řad nebyl uplatňován striktně, ale některé vybrané pořady jej dodržovaly. Zpočátku vysílala stanice samostatný program ve všední dny od 18.00 do 22.30 hod. (v sobotu od 17.00 hod., v neděli od 16.30 hod.), jinak přebírala program národního okruhu Praha.

Počátkem šedesátých let měla možnost příjmu na VKV zhruba jen sedmina posluchačů (stolních přijímačů s tímto pásmem bylo vinou opožděné orientace tuzemských podniků, liknavostí politických orgánů a hlavně pro jejich vysokou cenu stále málo), a proto se Čs. rozhlas snažil agitovat za rychlejší obměnu zastaralých radiopřijímačů za typy s rozsahem VKV (zprvu jen v tzv. východní normě OIRT, teprve po letech se uplatnila norma CCIR). Na samotném okruhu Československo II k tomu přispívaly později odpolední programy „intelektuální zábavy“ (tedy takové, která náročnější posluchače neodpuzovala, byla vytříbenější, neprvoplánová). To bylo v době mezi 16.00–19.00 hod., kdy nastával přelom v charakteru programu řadou jazykových a jiných naučných kurzů a pak – až do skončení vysílání – následovaly špičkové koncertní, literární a publicistické pořady.

Programová přestavba v Čs. rozhlasu

Široká škála forem, kterými rozhlas plní své funkce, jejich vzájemná závislost a propojenost ukazují, že rozhodující nejsou jen jednotlivé pořady, ale také celková stavba rozhlasového programu. Závažné jsou proporce jednotlivých programových typů, jimiž rozhlas plní tu či onu funkci, vysílací doba a odpovídající způsob podání. Stanovení proporcí (tedy například poměr hudby a slova ve vysílání) samo o sobě nestačí, je nutné ujasnit si, v kterém čase a pro kterého posluchače jaký typ programu zařadit.

Tradice brzkých začátků pracovní doby, školního vyučování a fungování různých institucí, úřadů apod. předurčila v časovém úseku do 8.00 hod. malou soustředěnost posluchačů, byla tedy vyplňována jen stručnými, ale vydatnými informacemi, stručně stylizovanými „hesly dne“ a odpovídající hudební složkou k příjemnému naladění na začátku dne.

Doba mezi 8.00 a 15.00 hod. zastihovala u přijímačů pracovníky druhých směn, ženy v domácnosti, důchodce, menší děti a jiné posluchače zdržující se doma. Zároveň však tato doba byla vhodná pro organizovaný poslech některých soustředěných skupin posluchačů (školy, tiché provozy prostřednictvím závodního rozhlasu, případně i některé úřady). Do jisté míry organizovaný byl i poslech zemědělců v době kolem oběda, kde soustředění jedné profese u přijímačů bylo dáno dlouhodobým návykem.

Tento časový úsek dne unesl i skladbu sestavenou z pořadů počítajících s hlubším, soustředěnějším poslechem a diferencovanou orientací přímo na jednotlivé zájmové skupiny. Tato okolnost však současně ukazovala, že vertikální diferenciaci programové skladby podle časových úseků dne musela být provázena diferenciací horizontální, tedy rozlišením paralelních programů.

Třetí časový úsek (15.00–19.00 hod.) se v době, kdy ještě nenabývaly vrch televizní programy, pokládal za nejdůležitější. Nejvíce posluchačů tehdy zapínalo rozhlasový přijímač a volilo programy podle charakteru a náročnosti, bez velkého výběru. Tehdy byl také rozhlas jejich nejdůvěrnějším průvodcem, mohl je poučit, informovat a pobavit.

Následující časové úseky, jejich programová struktura a nabídka pořadů už byly silně ovlivňovány konkurencí televize. Byl to neustálý a nerovný souboj o přízeň a pozornost publika s novým atraktivním médiem a jeho obrazovými možnostmi, především v oblasti dramatizací, populárních dokumentů a hlavně zábavy. Soupeření se mohlo odehrávat jenom v lepším výběru témat (těch, kde se předpokládala fantazijní posluchačská tvořivost), v jejich zpracování (dokonalá srozumitelnost a slyšitelnost, posléze stereofonní efekt) a také nabídkou programů výrazně odlišných od těch, které právě nabízela televize.

Přes veškeré snahy o kvalitní program a zpracování většina lidí volila fenomén doby, televizi (naše i zahraniční průzkumy z té doby potvrzovaly výraznou převahu ve sledování televize na úkor rozhlasového poslechu). Kalkulovalo se s tím, že po počátečním opojení novým médiem se buď zbrzdí odliv posluchačů, nebo se někteří k rozhlasovému příjmu zase vrátí; nikdy se to však – až na výjimečné situace – nestalo.

Programová přestavba si také vynutila některé poměrně radikální zásahy do využití vysílacích prostředků, zejména v době mezi 16.00 a 19.00 hod. Tehdy byly například vysíláče okruhu Československo I v 18.00 hod. předávány k dispozici Zahraničnímu vysílání. Také mezi 16.00 a 18.00 hod. se na některých středních vlnách střídala místní vysílání krajských studií Čs. rozhlasu. Aby se vzájemně nerušila, měli posluchači v některých územích na „své“ vlně vynucenou až hodinovou vysílací pauzu. Nezbyvalo než přikročit k tvrdým operativním řezům: Zahraničnímu vysílání posunout začátky relací na 19.00 hod., programy krajských studií převést před 16.00 hod. a leckde je zkrátit na třicet minut.

Také klasické dělení redakcí podle jejich odborného zaměření působilo problémy: těžko se přizpůsobovaly diferencovanému přístupu k posluchačům i rozdílným formám zpracování podle charakteru jednotlivých okruhů. To se respektovalo při sestavování každotýdenních vysílacích plánů, zejména v literární a hudební oblasti. Velmi se při tom osvědčilo založení samostatné redakce pro třetí program (od roku 1964, Československo II – VKV), pověřené dvěma paralelními úkoly: soustavnou dramaturgickou spoluprací s odbornými redakcemi při výběru pořadů pro okruh i přípravou nových, vlastních pořadů, pro tento okruh zvlášť typických a žádoucích.

Zkušenosti z programové přestavby na Československu II – VKV se postupně (od 15. března 1966) rozšiřovaly i na okruhy ostatní. To byl také důvod k přeměně dosavadního útvaru Programového ústředí (plánovacího a provozního typu) v Hlavní redakci programových okruhů (HRPO) v prvních měsících roku 1967. Hlavní redaktorkou se stala **Dagmar Maxová**. Kromě provozního útvaru měla HRPO tři redakce – zvlášť pro každý okruh; ty působily jednak jako koordinující útvary spolupracující s jinými odbornými redakcemi, jednak jako samostatné autorsky činné týmy vytvářející vlastní specializované pořady.

Pod HRPO spadal i útvar hlasatelů, jejichž činnost byla v Čs. rozhlasu značně roztržštěná a nevyrovnaná. Hlasatelský projev se měl přizpůsobit povaze jednotlivých programů; z toho vyplýval požadavek užší součinnosti hlasatelského sboru už při dramaturgii pořadů.

Do konečné realizace programové přestavby se promítaly některé specifické organizační prvky Čs. rozhlasu, zejména oddělená účast mnoha studií na tvorbě celostátních programů. Svými pořady se totiž například na prvním celostátním programu podílely nejen obě národní studia (Praha, Bratislava), ale i velká studia krajská, například Brno, Ostrava, Košice, Plzeň, České Budějovice, Banská Bystrica. Přes poměrnou rozlehlost jejich kulturního zázemí však byla pestrost rejstříků krajských studií omezená a přizpůsobování se nové programové koncepci bylo ztížené, nikoli nemožné.

Dříve nepocítované potřeby kooperace jednotlivých programových útvarů vzbudily tlak na vybudování specializovaného pracoviště, zabývajícího se výzkumem účinnosti rozhlasového vysílání.

Zřízení teoretického a výzkumného pracoviště Čs. rozhlasu

Usnesením kolegia Čs. rozhlasu z 13. října 1960 bylo rozhodnuto ustavit k 1. prosinci 1960 studijní oddělení, podřízené náměstkovi ústředního ředitele pro program (od března 1962 uměleckému šéfovi Čs. rozhlasu) Josefu Kolářovi.

Útvar vznikl z dřívějšího metodického kabinetu (vedoucí Karel Šubrt) a oddělení pro styk s posluchači. Od roku 1962 do roku 1967 vedl studijní oddělení **Jiří Lederer** (po něm do roku 1970 **Jarmila Votavová**).

Jiří Lederer (1922–1983)

Publicista, absolvent FF UK, v letech 1962–1967 vedoucí studijního a výzkumného oddělení ČsRo, odborného střediska na vysoké úrovni s širokým záběrem od rozhlasové teorie a sociologie přes lingvistiku po historii, s rozsáhlou ediční činností. Patřil k nejvýraznějším novinářským osobnostem „pražského jara“ 1968. V sedmdesátých letech

činný v opozičním hnutí, signatář Charty 77. Autor mnoha publikací a článků. Zemřel v exilu.⁴⁶

Studijní oddělení se věnovalo reflexi rozhlasové tvorby a její teorii, historii rozhlasu a výzkumu posluchačů. Vykazovalo úctyhodnou publikační činnost: vycházel pravidelný čtvrtletník Studie a úvahy s teoretickými pracemi redaktorů oddělení (mj. **Josef Branžovský, Václav Smítka, Mansvet Fuksík, Jan Lopatka, Anna Majznerová, Vladimír Bozděch, Josef Dvořák, Hana Rauchová**) i externistů z odborných vědeckých pracovišť (filozofů, sociologů ad.). Publikace i další materiály studijního oddělení jsou trvalou součástí archivních fondů, dokumentace a knihovny Českého rozhlasu. Do studijního oddělení patřila také redakce časopisu Rozhlasová práce, periodika zabývajícího se rozhlasovou teorií a praxí (vedoucí **Nelly Skrbková**).

Prosadila se také nová edice Informace–učebnice–semináře, obsahující nejnovější poznatky a analytické materiály z činnosti rozhlasu u nás i v zahraničí. Neperiodicky vycházely Kapitoly z dějin rozhlasu (zpracovávající historii do let šedesátých či shromažďující významné práce například tvůrců moskevského vysílání). Měsíčně byl vydáván Rozhlas ve světě s informacemi a zahraničními články. Významný krok byl učiněn ve výzkumu rozhlasových posluchačů (například souborné materiály ze tří výzkumných akcí – výzkum vztahu posluchačů k rozhlasovému zpravodajství, výzkum hudebnosti a výzkum vztahu mládeže k rozhlasu – vyšly v roce 1964).

Nedostatkem tohoto ojedinělého teoretického pracoviště byla skutečnost, že se nemohlo opírat o výstupy instituce typu ústavu pro výzkum veřejného mínění, která u nás neexistovala. Proto k dosavadním činnostem oddělení přibyl ve druhé polovině desetiletí operativní průzkum mezi posluchači. Skutečný obraz působení rozhlasu na veřejnost pak mohl zpětně ovlivňovat tvorbu rozhlasového programu.

Studijní oddělení bylo v roce 1970 bez náhrady zrušeno a až na dílčí pokus v letech 1990–1992 už nikdy nebylo obnoveno.

Vysílání rozhlasu na velmi krátkých vlnách

Dlouho už bylo známo, že Čs. rozhlas nevystačí s vysíláním svých programů na středních vlnách a dlouhé vlně. Přidělené kmitočty nevyhovovaly množstvím, dosahem ani kvalitou šíření signálu. Rozhlasový program se často musel podrobovat technickým podmínkám vysílačů (časová omezení vysílání v určitých denních dobách, překrývání signálů v regionech i se zahraničními stanicemi, energetická a ekonomická náročnost atd.). Se zaváděním nového systému diferenciací okruhů a s přestavbou programové struktury vyvstávala potřeba urychleného zavádění vysílačů s VKV (nejprve normy OIRT, po letech přijatelnější normy CCIR).

V květnu 1959 oficiálně zahájil pokusné – od srpna téhož roku už řádné – vysílání na VKV pražský vysílač o výkonu 4 kW. Během následujících dvou let byla vybudována síť VKV vysílačů ve všech krajích republiky (vesměs o výkonu 1 kW kromě Českých Budějovic – 8 kW – a Ústí nad Labem a Prahy – 4 kW). Stav trval prakticky do roku 1962, kdy v krajích byly uvedeny do provozu vysílače s vyššími výkony a s původními se počítalo jako s prostředkem pro vysílání diferencovaného okruhu Československo II. VKV vysílače sloužily zprvu jako doplňkové tam, kde byl signál středních vln nebo dlouhé vlny nedostačující či jinak omezený, případně pro menšinové vysílání.

V červenci 1961 začala na VKV vysílat celodenně (9.00–24.00 hod.) stanice Československo II. Ve večerních a podvečerních časech vysílala pořady vytvořené speciálně pro tento okruh, avšak většinu vysílacího času tvořily přebírané programy vytvořené v hlavních redakcích pro vysílání na středních vlnách, případně dlouhé vlně. Důvody byly zřejmé: zatím ještě nedostačující síť a slabé možnosti příjmu VKV, nedostatek příjemců s pásmem VKV.

Nejen tyto důvody (zastírané „znemožnění“ poslechu cizích stanic), ale především snaha o diferenciaci a přeměnu vysílacích struktur vedly rozhlasové pracovníky k tomu, že v roce 1964 vznikl na Československu II samostatný III. program.

U zrodu Třetího programu stála energická hlavní redaktorka **Dagmar Maxová**, odhodlaná vstupovat do konfliktů a prosazovat nové pojetí výběrového programu pro náročného posluchače. Do tvůrčí skupiny si vybrala zapálené a zkušené „rozhlasáky“ **Helenu Bauerovou**, **Jaroslava Poura**, **Václava Cibulu**, **Zdeňka Boučka**, **Mlhoše Kafku**, spolupracovali **Miroslav Hršel**, **Míla Semrádová**, **Jiří Hraše**. Z externistů to byli **Aleš Fuchs**, **Ivan Štědrý**, **Jiří Bauer** ad. Ti všichni systematicky vytvářeli profil a charakter vysílání a připravovali specifické excelentní okruhové programy. Je příznačné, že ostatní hlavní redakce vznik nového fenoménu nevzrušil, Třetí program braly především jako další vítaný reprízový kanál a v počátcích – s výjimkou HRHV – pro něj nechystaly premiérové pořady...⁴⁷

Na okruhu Československo II (VKV) se dařilo zajišťovat přímé přenosy z pozoruhodných domácích i zahraničních kulturních událostí (hudební festivaly, koncerty České filharmonie, pondělní jazzové večery, matiné poezie) i živě vysílané besedy. Denně byly na programu jazykové kurzy a náročnější vědecké cykly. V oblasti uměleckého slova se vytvořila samostatná dramaturgická řada, přinášející každý týden původní rozhlasovou hru. Totéž penzum plnila literární redakce Schůzkami s literaturou, čerpajícími především z tvorby dvacátého století. Okruh Československo II také seznamoval posluchače s vynikajícími relacemi zahraničními (dokonce občas vysílanými v původním cizojazyčném provedení).

V hudební oblasti byla využívána jak hudba klasiků, tak díla současných autorů. Taneční hudbu okruh vysílal střídme – převážně v soutěžním pořadu 12 na houpáče (od dubna 1965) a v oblíbeném pořadu Vysíláme pro vaše magnetofony (jazz, šansony, muzikály, folklor). Prostor dostával do té doby opomíjený jazz, v březnu 1967 dokonce přibyl dvouletý cyklus Jazzová encyklopedie a další soutěžní pořad Jazz na objednávku.

Obliba se týkala i nehudebních pořadů – Antické (později i Etické) knihovny, cyklů První stránky, Třicet tři otázek pro..., Sám doma s hudbou aj. Zcela unikátní byla každodenní půlhodinka Jiřího Suchého, Jiřího Šlitra, ale také Miroslava Horníčka, Ivana Vyskočila a Jana Wericha Gramotingltangl nebo týdeník pro fonoamatéry a lovce zvuku Halali (od roku 1965).

Pořady byly nejen dobrou propagací vysílání na VKV, ale také v nejlepším slova smyslu organizačními jádry, kolem nichž se soustřeďovali zájemci a skupiny odborníků z řad posluchačů. Gramotingltangl vyvolal hnutí „spřízněných duší“ (1966), které pořádalo mnohatisícové srazy posluchačů z celé republiky. Taktéž pořad Halali se stal centrem pozornosti našich i zahraničních fonoamatérů a umožňoval jim účast v celostátních i mezinárodních soutěžích.

Mimořádnou zmínku zasluhuje i slovesná část III. programu dodávaná na objednávku, jako byly pravidelné úterní večery Umění 20. století, syntetizující živé proudy politické i umělecké, Slovenská revue, souhrnně dokumentující uměleckou tvorbu na Slovensku, besedy Co chcete vědět, plnicí osvětovou i propagační službu, či literární a uměnovědný cyklus Avantgarda bez legend a mýtů, který sehrál obdobnou roli jako Klub angažovaného myšlení. Prakticky poprvé se v něm posluchačům dostalo souborného a ničím nezkreseného pohledu na plodné dění dvacátých a třicátých let včetně dochovaných ukázek. O textovou podobu tohoto pořadu byl značný zájem a některým majitelům slouží dodnes.

O tom, že dramaturgie okruhu nejen zaplnila dosavadní mediální bílá místa, nápaditě posloužila minoritním zájmům a potřebám vyspělých posluchačů a stále více kontaktovala současnost, svědčí poznatek, že od poloviny roku 1966 se tu zvláště uplatňovaly zasvěcené a na svou dobu otevřené besedy o aktuálním společenském dění v pořadech Kulatý stůl či poslěze Klub angažovaného myšlení (KAM). Své pohledy na politiku, ideologii i historii tu už nepokrytě prezentovali přední spisovatelé, filosofové, vědci a umělci (V. Havel, M. Forman, M. Kundera).

Téma O vztahu svobody a nutnosti za socialismu, vysílané 19. března 1966, kde tento problém rozebíral doc. Jiří Hermach, se výrazně lišilo od pojetí obdobných dřívějších školení. Volnější společenská atmosféra a zvětšující se tlak na reformy strany a společnosti vyžadovaly liberálnější přístupy k problémům a otevřenější hovory o věcech a jevech dosud tabuizovaných. O dogmatech se mohlo pochybovat, což vzbuzovalo nelibost a ostré odsudky či nařčení z pravičáctví, oportunistu a elitářství od konzervativců na ÚV KSČ i v rozhlase samotném. Mezi nimi nechalvalně proslul ústřední ředitel Čs. rozhlasu Miloš Marko, který ještě v květnu 1968 svévolnou kritikou rozhlasového působení chtěl vrátit poměry do starých kolejí. Postavili

se proti němu nejen programoví pracovníci, ale také stranické organizace v rozhlasu, v té době obsazené nově zvolenými funkcionáři, nakloněnými progresivním a liberalizačním proudům. Marko v té době už stejně ztrácel vliv na program a dění v rozhlasu. Řízení se ujali nejzkušenější a nejosvědčenější praktici z éry přestavby rozhlasového programu a proměňovali jeho obsah i formy.

Vývoj rozhlasové techniky v šedesátých letech

Uspořádání rozhlasových vysílačů a rozdělení kmitočtů umožňovaly tyto poslechové možnosti:

Národní okruh Praha: dobrá slyšitelnost v denní i noční době s výjimkou jižního a západního českého pohraničí a Ostravska. Byl šířen středovlnnými vysílači, ve všech českých krajích byl posilován rozhlasem po drátě a v Severomoravském kraji i VKV vysílačem.

Národní okruh Bratislava: dobrá slyšitelnost v denních hodinách. Večer a v noci byl poslech nevyhovující, zejména ve Středoslovenském kraji a východní části Východoslovenského kraje. Byl šířen středovlnnými vysílači, posilován rozhlasem po drátě a VKV vysílači.

Československo I: v denní době na střední a dlouhé vlně dobrá slyšitelnost na celém území republiky kromě východní části Východoslovenského kraje. Večer a v noci byla nedostatečně pokryta signálem středovlnných a dlouhovlnných vysílačů valná část západní poloviny Čech, severních Čech a hlavní město Praha (vysílač Mělník byl v tu dobu používán pro vysílání do zahraničí a také docházelo k silné interferenci). Nebyla také zabezpečena slyšitelnost na východním Slovensku, proto tady i v českých krajích (vyjma Severomoravského) byly nasazeny VKV vysílače.

Československo II: celé území českých krajů bylo postupně pokryto dobrým signálem, ale na Slovensku v důsledku prozatímního řešení distribuční síť byl poslech nekvalitní. Zásadní řešení měla přinést výstavba radioreléové trasy.

Pro příští léta (počítalo se do roku 1970) nebylo možno očekávat zlepšení kvality přenosu na středních a dlouhých vlnách, naopak se očekávalo, že aplikací

tzv. kodaňského plánu (rozdělení vln ve středovlnném a dlouhovlnném pásmu v Evropě také pro území Afriky) bude situace horší. Série čs. experimentů s cílem zlepšit poslechovou situaci zejména na synchronní síti byla prakticky paralyzována rostoucím rušením ze zahraničí (například plovoucím „pirátským“ vysílačem Radio Caroline v roce 1966 na kmitočtu 1520 kHz). Uvažovalo se tedy o rekonstrukci vysílače Mělník a zvýšení jeho výkonu na 300 kW, jakož i o úpravě vysílače Kostolany a některých dalších vysílačů na výkon 200 kW. S krátkými vlnami pro domácí vysílání nešlo vůbec počítat s ohledem na vlastnosti jejich šíření. Byly vyhrazeny výlučně pro čs. vysílání do zahraničí.

Rozhlas po drátě se postupem doby stal neúnosně nákladným a nevýhodným komunikačním prostředkem – prakticky nikdy nebyl schopen pokrýt plošně celé území republiky (navíc jen jedním programem) a v úvahách o diferenciaci okruhů a programové koncepci byl spíše přítěží. (Čs. rozhlas zajišťoval náplň vysílání rozhlasu po drátě, aniž z toho měl zisky, které dostávala Ústřední správa spojů, jíž patřily spojové cesty, uzly, reproduktory ad.) Nebyl perspektivní, a proto začal odumírat.

Velmi krátké vlny (VKV) byly v té době jediným prostředkem zabezpečujícím vysílání technicky kvalitního programu na celém území. Výstavba několikaprogramové sítě VKV byla levnější než náklady na rozhlas po drátě. Kmitočty přidělené Československu v rámci zemí OIRT umožňovaly šíření tří ústředních okruhů (národních okruhů Praha a Bratislava, stanic Československo I a Československo II) a jednoho regionálního programu. Protože další vysílače bylo možno umísťovat do objektů už postavených, počítalo se s dalšími sítěmi VKV.

Podstatné bylo, že pouze v pásmu VKV bylo možné uskutečnit stereofonní vysílání.

V té době se pokusně stereofonně vysílalo prakticky ve všech průmyslově vyspělých zemích, ale systém stereofonního vysílání nebyl dosud jednotný. To měla napravit norma pro Evropu schválená začátkem roku 1965.

Stereofonii v rozhlasu začalo nejprve sloužit experimentální pracoviště v moderní budově Čs. rozhlasu v Plzni. Současně se začala pro stereofonní provoz upravovat jednotlivá pracoviště v Praze (například úprava studia A v Karlíně ad.); ještě před zahájením vysílání

Vysílací pracoviště národního okruhu Praha (1968)

bylo třeba nahrát základní fundus hudebních, později i slovesných stereofonních snímků.

Dvoukanálový přenos několika krátkých hudebních snímků v pořadu Vysílá Studio A 1. března 1964 (s využitím rozhlasového přijímače s VKV a televizoru současně) byl jen improvizovaným předznamenáním dalších perspektiv rozvoje stereofonie na jediné nosné vlně. Posluchače si ukázka získala a nastal čas, aby výrobci i distributoři radiopřijímačů s rozsahem VKV a stereoeffektem naplnili trh přístroji, které mohly stereo nejenom přijímat, ale také

reprodukovat, kteroužto symbiózu do té doby prodávané přijímače jen kamuflovaly. A také aby se začalo uvažovat o jejich cenové dostupnosti.

V roce 1965 se v Praze přikročilo k prvnímu neveřejnému stereofonnímu vysílání, jehož objem se za rok zdvojnásobil. K premiéře byla na Vánoce roku 1966 připravena první stereofonní rozhlasová hra u nás – Krápník a Františka (autor Zdeněk Svěrák, hudbu složil Dalibor Basler, režii měl zanícený vyznavač možností nového rozhlasového oboru Jan Fuchs). Stereofonní vysílání zahájily hudební pořady i týdeník Halali.

Posluchačům se otevřely nové možnosti emotivního působení a plastičtějšího auditivního vnímání, rozhlasovým tvůrcům šance na experimentování v netušených polohách výrazových prostředků. Rozhlasové vysílání na VKV získalo „barvu“.

Rozvoj technických možností

Po nedokonalých, těžkopádných (ba i těžkých) přenosných magnetofonech z padesátých let se situace zlepšovala. Požadavek na pohotovost, spolehlivost a operativnost přenosové techniky byl zčásti uspokojován domácí výrobou opět ne příliš kvalitních magnetofonů. Teprve v druhé polovině šedesátých let byly k dispozici dovezené magnetofony ze Západu: nejpoužívanější a nejžádanější byly značky Uher či Nagra, ve své době špičkové výrobky užívané i ve vyspělých rozhlasových zemích.

Rozvoj přenosové techniky včetně vybavení autoprovozu mobilnějšími vozy přispěl významným způsobem k restrukturalizaci programu a k jeho operativnější a samostatnější tvorbě. Umožňoval intimitu a větší otevřenost natáčených rozhovorů, zvýraznila se osobitost projevu aktérů a záznam měl přirozenější zvuk i atmosféru. Byl to zlatý věk reportérů a přenosové techniky, v němž se účelně dařilo spojit funkci reportéra, dramaturga, režiséra a technika v jedné osobě. Stříhový magnetofon („stříhačka“) se stal v redakci nezbytností.

Reportáže natočené na pomaloběžné přenosové magnetofony se nejprve přetáčely na provozní rychlost – zprvu 76 cm/sec, po roce 1960 už na poloviční rychlost posuvu magnetofonového pásu – 38,1 cm/sec. Pásky (ale i kazety) byly zprvu nevalné kvality, stříh se prováděl ručně nůžkami. Pásek se spojoval leptáním citlivé vrstvy, později tzv. slepkami. Přechodem na nižší rychlost, na jinou technologii stříhu a slepek, ba i na jinou kvalitu záznamového pásu byli mnozí redaktori zaskočení a těžko to zvládali. Leckteří byli nuceni využívat služby profesionálních techniků, což komplikovalo už tak napjatou situaci ve využití technických pracovišť i pracovníků. V dalších letech se proto stalo samozřejmým požadavkem kvalifikace redaktora-reportéra tuto technologii dokonale zvládnout.

Rozhlasový program se realizoval v ústředním studiu v Praze, v oblastním studiu v Bratislavě, v osmi

rozhlasových studiích v krajských městech a v osmi pobočných studiích v sídlech bývalých krajů v celkovém rozsahu 123 hodin denně (stav k roku 1963). Kromě nových studií v Plzni a Banské Bystrici nebylo žádné studio stavěno pro rozhlasový provoz – vesměs šlo o adaptace kancelářských, veřejných nebo obytných budov. Kapacita studií v Praze byla nedostatečná, chybělo velké hudební studio (největší adaptované hudební studio Čs. rozhlasu bylo v Brně – kolem 2800 m³, přičemž pro stodvacetičlenný orchestr a stočlenný pěvecký sbor bylo potřeba alespoň 10 000 m³ prostoru; tolik neměly ani největší koncertní síně tehdejší ČSSR). Další studia nemohla být využívána souběžně, protože to znemožňovaly průslechy. K dispozici byla jen dvě hudební studia pro nahrávky malých těles (ale natáčel v nich i symfonický orchestr, byť tomu kvalita neodpovídala). Malá „diskusní“ studia a operativní pracoviště, zřizovaná narychlo a mnohdy improvizovaně, sloužila pouze zpravodajským a publicistickým pořadům, kde kvalita zvuku nebyla přvořadá.

Vedle nevyhovujících akustických podmínek a přetíženosti všech studií trápily pracovníky rozhlasu i jiné potíže: nevhodná lokalizace studií Zahraničního vysílání byla například v létě příčinou nadměrného zahřívání, přestavěné Studio 3 na Vinohradech se v roce 1960 aktérům „odvděčilo“ zapadlým zámkem pancéřových dveří, vyproštění byli až po šesti hodinách...

Operativnost rozhlasového vysílání omezovalo i to, že výrobní pracoviště v Praze byla rozmístěna v pěti objektech, vysílací pracoviště pak na dvou místech (celkem byl rozhlas po Praze dislokován v osmnácti objektech). Tento stav platil i v následujícím období.

Výstavba nových budov (nejen v Praze) byla stále odkládána, třebaže už od konce padesátých let se plánovalo monstrózní rozhlasové středisko na pankrácké pláni. Až ve druhé polovině šedesátých let se začalo s přípravnými pracemi na Pankráci, ale komplex nikdy nebyl dohotoven a dán do provozu.⁴⁸

Převážná část technického vybavení byla starší deseti let, takže nesplňovala parametry spolehlivého profesionálního provozu. Jeho obměna byla značně pomalá, neboť rozhodující část studiového zařízení se vyráběla v Československu a jeho výrobci nestíhali plnit zakázky všech uživatelů radiofonických prostředků.

Některá zařízení potřebná pro studiový provoz se v ČSSR (ale ani v socialistických zemích) nevyráběla vůbec nebo v kvalitě naprosto nevyhovující. Z bývalé NDR se dovážely studiové magnetofony, sice spolehlivé, ale nikoli prvotřídní. Sovětské reportážní magnetofony byly v provozu nespolehlivé a jejich údržba byla ztížena nedostatkem náhradních dílů.

Z kapitalistických států se dovážely kvalitní magnetofony jen v omezeném množství (například jen pro náročné hudební nahrávky), stejně jako speciální mikrofony, gramofony, dozvukové desky, měřicí přístroje, přenosové vysílače apod. Další techniku, například kazetové magnetofony, zařízení pro elektronickou hudbu, pro stereofonní provoz a některé speciální doplňky pro přenosovou techniku, nebylo možné dovážet vůbec.

Dovozová omezení donutila české i slovenské techniky k mimořádným výkonům. Jejich výrobní a konstrukční tvořivost, vycházející z náhradních domácích zdrojů, dokázala suplovat chybějící vybavení. To se projevovalo v improvizacích při zařizování například dislokovaných odbavovacích pracovišť (při spartakiádách, Závodech míru apod.) nebo při zkvalitňování výbavy pro přetáčení z gramofonových desek i jiných starších nosičů zvuku. Tak například zvukař Josef Kettner sestavil takřka „na koleně“ tzv. kettnerfon, přístroj odstraňující nežádoucí šумы, praskoty a dodávající zvukovým snímkům lesk. Bohužel se nedochoval.

Základním prostředkem pro činnost rozhlasu byly magnetofonové pásky. Po původních typech C, CH, L (dovoz NDR – Agfa, ORWO) se jen zvolna přecházelo na kvalitnější dovážené ze Západu (BASF - LGR, LGS, PES ad.). Zprvu byly určeny jen pro náročné (většinou hudební) nahrávky či pro mezinárodní výměnu zvukových snímků, ale postupem doby zdomácněly i v publicistickém úseku.

Rozhlasová modulační vedení se v těch dobách poněkud zlepšila. Některá napojení na vysílací systémy však nebyla plnohodnotná, někdy chyběla vůbec; to se týkalo především rozvíjejících se VKV vysílačů nebo kabelů do zahraničí.

Jen obrovská píle a obětavost rozhlasových techniků (náměstek ústředního ředitele **Miloš Junek**, hlavní inženýr **Miloslav Kazda**, **Josef Havlíček** a další desítky schopných a erudovaných odborníků) umožnila obrodním proudům tvůrčích pracovníků provést „renesanci

rozhlasu“ v šedesátých letech. Neocenitelnou službu vykonalý tým techniků ve vypjatých letech 1968–1969.

Dovršení renesance rozhlasu koncem šedesátých let

Snahy o diferenciaci okruhů a programovou přestavbu rozhlasu byly na počátku šedesátých let vydávány za uvědomělé naplňování stranických usnesení a pokynů. Jednotná ideologie ovlivňovala program i organizačně technické uspořádání rozhlasu. V této době, kdy se v pořadech začínaly projevovat uvolněnost, kritičnost a otevřenost jiným názorům, byly takové snahy pokládány za škodlivé.

„K takovým pokusům došlo v širším měřítku v roce 1963. (...) Ideově nepřátelská platforma těchto pořadů byla tehdy v mnoha diskusích odhalena a někteří vedoucí pracovníci musili tehdy z rozhlasu odejít, jiní byli přeřazeni. Je nutno říci, že se tehdy podobné pravicově ideové platformy projevily na všech úsecích ideologické činnosti, kde se ovšem proti nim nebojovalo. Tento boj zůstal v rozhlase zcela osamocen a neměl ani podporu tehdejších orgánů ÚV KSČ. Byl jimi pouze trpěn...“⁴⁹

Stále zřetelněji se rýsoval střet mezi ortodoxními zastánci dogmatických pouček a těmi, kteří pod vlivem požadavků na radikální změny usilovali o demokratizaci poměrů. Nespokojenost s dosavadním vývojem, který odrážel rozpor mezi proklamacemi a praxí, hluboké rozpory v názorech na systém řízení a ovládání státu, kritika „zahleděnosti na východní vzory“ a vazalství v RVHP a Varšavské smlouvě vytvářely podmínky pro politickou krizi v KSČ a také v jejím ústředním výboru.⁵⁰

V květnu 1968 rozhodla vláda ČSSR, že ústřední ředitel Čs. rozhlasu bude odpovědný přímo jí, a zrušila zákonné opatření Národního shromáždění (z ledna 1967) o podřízenosti ČsRo, ČsT a ČTK ministerstvu kultury a informací. Ministrem byl tehdy Karel Hoffmann a bylo zřejmé, že po jeho odchodu z rozhlasu bude strana chtít

upevnit oslabený vliv na dění v tomto podniku. Novela tiskového zákona (1968), vymezující práva a povinnosti médií a jejich odpovědnost, však zrušila cenzuru a to ztížilo svévolné mocenské zásahy do programu. „Převodové páky“ v rozhlasu (výbory všech stupňů – KSČ, ROH, ČSM) byly navíc ve druhé polovině šedesátých let doplňovány funkcionáři reformního smýšlení a neskýtaly proto dostatečnou oporu snahám „konzervativců“ o zvrát poměrů.

V programových složkách přibývalo tvůrčích pracovníků, kteří dokázali využít každé skuliny ve vysílacím schématu k prosazení nových myšlenek. Sdělení plná bezprostředních životních zkušeností nahloďovala komunistickou propagandou uměle vytvářený obraz společnosti. Vzrostla kultura jazyka – proti „funkcionářtině“ zněla jadrná a přirozená vyjádření dělníků, zemědělců, mládeže (vždyť přece právě to, „aby mluvil lid“, strana požadovala!). V publicistických pořadech a ve zpravodajství se vedly otevřené diskuse o pluralismu, demokracii, svobodě, humanismu, o nových ekonomických modelech. Zásady přirozeného projevu, uplatňované ve všech redakcích, znamenaly průlom do rozhlasového vysílání.

„Nejedvážněji si počínala redakce mezinárodního života HRPV pod vedením Milana Weinera. Její redaktori se vymanili z mladistvého okouzlení komunistickými utopiemi, měli možnost poznat cizí země, znali cizí jazyky a mohli sledovat, co se děje za hranicemi. (...) Když zjistili, že venku např. běží technicky sice náročný, ale živý pořad s použitím telefonických rozhovorů, pokusili se o něj taky – s prominentními politiky a o horkých aktualitách – a prokládali jej písničkami. (...) Pořad ‚Písničky s telefonem‘ od roku 1967 pomohl na svět nejen modernímu stylu rozhlasové žurnalistiky, ale také vnesl do vysílání jistou nezávislost a kritický postoj k politickému dění.“⁵¹

Také umělecká tvorba se oprošťovala od svazujících pokynů. Častěji se objevovala hodnotná díla našich i světových dramatiků a spisovatelů, dříve potlačovaných či neuznávaných. Docházelo k tomu už od počátku šedesátých let snahou o vlastní rozhlasovou produkci a dramaturgii. Vyrůstal počet her a dramatizací, které se vymykalý požadavkům uzurpátorů moci a byly vřele přijímány posluchači. Hudební program ovlivnily zejména trendy v moderní taneční a zábavné hudbě, inspirované příklady ze Západu. Především mladí posluchači chtěli

nacházet v programu rozhlasu tvorbu odpovídající jejich mentalitě a vkusu. Převažující prostor zaujímala postupem doby hudba anglosaské provenience, ale také našich interpretů, používajících aktuální výrazové prostředky světové pop-music. Výrazný nárůst moderní hudby ve vysílání jednoznačně přispěl k oblíbení rozhlasu a jeho zvyšujícímu se kreditu ve společnosti.

Nástup **Miloše Marka** v roce 1967 do funkce ústředního ředitele znamenal opětné přitvrzení stranickosti a obnovení strnulého modelu fungování rozhlasu. Naštěstí už v té době nenašel v útvarcích vedení i ostatních složkách dostatečnou podporu svého úsilí o zvrát poměrů, ani je nedokázal prosadit.

Miloš Marko (1922)

Slovenský novinář a ideolog. Absolvent PF UK v Bratislavě, DrSc. Vědecký pracovník Ústavu marxismu-leninismu při ÚV KSS a člen-korespondent SAV. V letech 1964–1967 náměstek ústředního ředitele Čs. rozhlasu a oblastní ředitel Slovenského rozhlasu. Od 25. ledna 1967 do 25. července 1968 ústřední ředitel ČsRo (odvolán vládou ČSSR). V období „pražského jara“ 1968 zaujímal kolísavá stanoviska mezi reformními snahami Dubčekova vedení a názory slovenských konzervativních politiků. Poté se dal jednoznačně do služeb konzervativních sil v KSČ. V ČsRo bránil reformním trendům v programu i personalistice, neuspěl a upadl do pasivity. Po husákovském převratu a s nástupem normalizace se opět vrátil do politického života a funkcí na Slovensku. Obhajoval čistky a výpovědi, stal se signatářem výzvy Slovo do vlastních řad.⁵²

V období „pražského jara“ (po nástupu Alexandra Dubčeka a stanovení nové linie strany) se boj o obrodu společnosti zintenzivnil. S tím stoupla také role rozhlasu. V té době fakticky řídil Český rozhlas první náměstek ústředního ředitele **Rostislav Běhal**.

Rostislav Běhal (1922)

Rozhlasový novinář a historik, absolvent FF UK. V letech 1952–1957 ekonomický redaktor, v letech 1958–1961 zástupce hlavního redaktora HRPV, v letech 1962–1969 náměstek ústředního ředitele Čs. rozhlasu (ředitel programu), v letech 1969–1970 pracoval ve studijním oddělení. Invenční organizátor reformních snah při zavádění nového stylu řízení ČsRo, při přestavbě a diferenciaci programu a vysílacích okruhů. Zastáncé nových postupů a metod ve vysílání. Autor mnoha pásem, pořadů a také statí a publikací o rozhlasovém působení a výzkumech poslechového.

Aktéři pořadu Rada moudrých; zleva L. Boháč, J. Červinka, J. Patočka, A. Zíb, F. Smolík, V. Šmeral, K. Beniško, stojící J. Větrovec, V. Leraus

Zasloužil se o rychlé tempo restrukturalizace programu a dovršení renesance rozhlasu. Byl propuštěn pro účast na demokratizačním procesu. Po rehabilitaci pracoval v letech 1990–1991 jako redaktor, zpracovával rozhlasovou historii; je mj. autorem publikace *Kdo je kdo* v sedmdesátileté historii českého rozhlasu.

Dobře fungující vedení složené převážně ze stoupenců obrodného procesu poskytlo rozhlasovým tvůrcům prostor ve všech směrech. Po letech bezúspěšných snah o vnitropolitický komentář se dařilo naplnit rozhlasové vysílání tímto žánrem každý den: citlivým seismografem

momentální situace ve společnosti se staly pořady *Živá slova* a *Tribuna posluchačů*. Přímé přenosy už se netýkaly pouze sportu nebo hudebních produkcí, ale velkou část vysílání v roce 1967 a zejména v první polovině 1968 zaujímaly mnohahodinové přenosy z veřejných shromáždění, kterých se účastnili politici, spisovatelé, vědci, sportovci. K živě vysílaným besedám byli do studií zváni představitelé progresivních proudů i jejich oponenti.

Rozhlasu se vraceli posluchači, kteří plni očekávání sledovali každou známku demokratického posunu ve společenském dění. Místy až dojemné byly přenosy na-

příklad z prvomájového průvodu, ze setkávání politiků a kulturních představitelů „pražského jara“ s řadovými občany.

Z podnětu rozhlasových pracovníků i celozávodního (už obrozeného) výboru KSČ byl 25. července 1968 z funkce ústředního ředitele Čs. rozhlasu odvolán Miloš Marko a nastoupil Zdeněk Hejzlar. Renesance rozhlasu byla prakticky završena.

To bylo krátce předtím, než srpnové události osudově přivodily zvrát.

Závěrem

Léta 1959–1968 jsou považována za období renesance rozhlasu. Třebaže pod silným vlivem a řízením ÚV KSČ, s trvale fungující cenzurou a rigidními organizačně-technickými opatřeními i personálními zásahy, formovala se v Čs. rozhlase nová generace tvůrců. Vědomě se snažila navázat na nejlepší tradice rozhlasového vysílání a rozvíjet moderní a liberálnější formy i obsah pořadů. Jedním ze znaků ozdravného vývoje byl sílící počet jednoznačně profilovaných osobností. Tým pracovníků se přes značnou obměnu ustálil, vytvořily se předpoklady k zásadní programové přestavbě a nové organizační struktuře. Zásadní přelom nastal po klíčové programové konferenci rozhlasových pracovníků na Kokoříně v roce 1961. Její závěry byly v dalších letech dominantní směrnicí pro veškerou činnost Čs. rozhlasu. Vysílací schéma se zprehlednilo, z pořadů se vytrácela didaktičnost, pozérství, fráze a dogmatické postuláty. Zasludou tzv. problémových pořadů sílil především v publicistice kritický tón a překračovala se někdejší tabu politicko-společenských, etických a estetických témat. Vznikaly nové typy pořadů, jež pohotově refletovaly měnící se poměry ve společnosti. Díky tvůrčímu vkladu dramaturgie a režie začala renesance rozhlasové hry (korunovaná třemi úspěchy na mezinárodní soutěži Prix Italia). Vazby mezinárodního významu podpořily lepší se výkony rozhlasových zahraničních korespondentů. Rozhlas se zbavil závislosti na monopolních zdrojích informací z ČTK a TASS. Vzrostl vývoz uměleckých i publicistických pořadů, režiséři

a redaktoři měli možnost působit v demokratické cizině. Ustavením III. programu (Československo II) na VKV zanikla teorie „průměrného posluchače“. Rozvoj stereofonie dále zkvalitnil rozhlasové vysílání.

Hudební sféru obohatil vznik dalšího samostatného rozhlasového hudebního tělesa – TOČRu (JOČRu). Mezinárodní věhlas založila soutěžní akce mladých interpretů Concertino Praga. Zábavnou hudbou intenzivněji prolínaly soudobé výrazové trendy.

Vznik studijního oddělení významně posílil teoretickou výzkumnou činnost Čs. rozhlasu a měl účinný vliv na rozvoj programové práce a její výsledky.

Je nesporné, že rozhlas se v šedesátých letech stal jedním z intelektuálních center Československa, podporoval svobodné myšlení a ovlivňoval život celé společnosti.

Renesance rozhlasové tvorby, zvláště publicistiky, nacházela stále větší odezvu u posluchačů. Bylo i zásluhou rozhlasu, který věrně postihoval nadšenou atmosféru převládající ve společnosti koncem šedesátých let, že většina občanů preferovala spontánní zájem o věci veřejné. Příznivý dopisový ohlas se zmnohonásobil a rozhlas se stal nejen organizátorem, informátorem a inspirátorem, ale také mluvčím a důvěryhodným přítelem většiny posluchačů.⁵³

Poznámky

¹ SÚA, fond KSČ – ÚV, 05/3, kart. 45, sv. 22, č. 164.

² Náměstek ústředního ředitele pro zahraniční vysílání ČsRo řídil útvary zajišťující po programové stránce vysílání určené pro zahraničí. Ty sídlily výhradně v Praze a měly svůj zvláštní statut. Náměstkové pro techniku a pro ekonomiku a správu měli působnost celostátní. Výkon jejich pravomocí na Slovensku se děl po dohodě s náměstkem ústředního ředitele ČsRo, oblastním ředitelem pro Slovensko a jeho prostřednictvím.

³ Vystoupení R. Béhala na jednání předsednictva kolegia ČsRo 20. 11. 1962. AČRo.

⁴ Zápisy z vedení 1960–1963, hodnocení činnosti zpravodajství ČsRo. AČRo.

⁵ Zápisy předsednictva kolegia ČsRo, rok 1963. AČRo.

⁶ Kolegium ČsRo, 12. 10. 1965. AČRo.

⁷ Komplexní rozbor činnosti ČsRo za rok 1963. AČRo.

⁸ Kolegium ČsRo 22. 5. 1962, poslechové hodnocení pořadu. AČRo.

⁹ Celozávodní schůze KSČ, 20. 6. 1963, referát K. Hoffmanna. AČRo.

- ¹⁰ Branžovský, Josef: Věda ve vysílání. In: Vysíláme do éteru. Orbis, Praha 1963.
- ¹¹ Kotrčová, Jiřina: Perspektivní plán rubriky propagandy HRPV na rok 1960. AČRo.
- ¹² Analýzu činnosti KAM zpracoval už v prosinci 1968 Dušan Prokop pro Studijní oddělení ČsRo.
- ¹³ Černá kniha vydaná po roce 1968 v SSSR obsahovala soupisy a dokumenty, potvrzující „kontrarevoluční záměry“ médií v ČSSR. Vycházela jednak z podkladů ukořistěných okupačními orgány v srpnu 1968 v redakcích, jednak ze „vstřícných“ hodnocení zastánců předchozí dogmatické linie ve sdělovacích prostředcích, denunciantů a kolaborantů.
- ¹⁴ Horká, Věra: Jak jsme málem koupili tvrz. Rukopis, 1991.
- ¹⁵ Horká, Věra: c. d.
- ¹⁶ Týdeník Čs. rozhlas, 1968, č. 14.
- ¹⁷ Komplexní hodnocení 1959–1960. AČRo.
- ¹⁸ Tamtéž.
- ¹⁹ Běhal, Rostislav: Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu. Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, Praha 1996, s. 236.
- ²⁰ V roce 1948 Čs. rozhlas mezinárodní soutěž Prix Italia spoluzakládal, ale po zvratu politických poměrů v ČSR z ní vystoupil. Soutěž má oficiální sídlo v Benátkách a koná se každoročně v jiném italském městě. Posuzování probíhá ve třech kategoriích: hudební programy, rozhlasové hry, dokumentární pásma. Udělovány jsou pouze dvě ceny.
- ²¹ Viz: Stuchl, Miroslav: Pohledy na HRLD 60. let. Strojopis, nezařazeno.
- ²² Tamtéž.
- ²³ Votavová, Jarmila: Stručný nástin historie Českého rozhlasu. Studijní a výzkumné oddělení Českého rozhlasu, Praha 1993.
- ²⁴ Stuchl, Miroslav: c. d.
- ²⁵ Běhal, Rostislav: c. d., s. 168.
- ²⁶ Musil, Vlastimil: O situaci hudebního vysílání v ČsRo. Vedení ČsRo a ČsT, 15. 5. 1957. AČRo.
- ²⁷ Černý, Jiří: Zpěváci bez konzervatoře. Čs. spisovatel, Praha 1967.
- ²⁸ Tamtéž, s. 51 (rozhovor s Josefem Zímou).
- ²⁹ Hodnocení Pražského jara 1960. AČRo.
- ³⁰ Pacovský, Jaroslav: Na vlnách rozhlasu. Český rozhlas, Praha 1993.
- ³¹ 1960 – Mikrofon mladých ad.
- ³² AČRo, D 672/2/63, s. 1.
- ³³ Kopecká, Eva: Proměna vztahu k malým posluchačům. In: Bílá místa rozhlasové historie. Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, Praha 1999.
- ³⁴ Vondrášek, Slavomil: Zapadlé poznámky. Strojopis, 1990, nezařazeno.
- ³⁵ Vondrášek, Slavomil: c. d.
- ³⁶ „Čest – Mír a Císaře!“ stálo napsáno na soklu sousoší sv. Václava v Praze a provoláváno jako slogan při studentských shromážděních.
- ³⁷ Ze zdůvodnění přihlášky Mikrofonu mladých do Rozhlasové Žatvy 1968 – nearchiv.
- ³⁸ Vondrášek, Slavomil: c. d.
- ³⁹ Vondrášek, Slavomil: c. d.
- ⁴⁰ Vondrášek, Slavomil: c. d.
- ⁴¹ Vondrášek, Slavomil: c. d. (autor cituje Zdeňka Jirotku).
- ⁴² Kleibl, Josef: Z historie Meteoru. 2001, nezařazeno.
- ⁴³ Vtipným a důmyslným technickým zařízením pořizoval O. Unger nahrávky ptačích hlasů (ale i dalších zoologických druhů), kterýžto nápad umožnil spolupráci s přírodovědnou redakcí BBC v Bristolu, pak se Sveriges radio a posléze s Maďarským rozhlasem a Lomonosovovou univerzitou v Moskvě. Výjimečně plodná mezinárodní spolupráce byla zrušena normalizátory po roce 1969.
- ⁴⁴ Smrčka, Ferdinand: Denní rozhovory s vychovateli. In: Vysíláme do éteru. Orbis, Praha 1963, s. 109.
- ⁴⁵ Síť VKV vysílačů podporovala v době od 9.30 do 16.00 hod. slyšitelnost národního okruhu Bratislava.
- ⁴⁶ Běhal, Rostislav: c. d., s. 153–154.
- ⁴⁷ Pour, Jaroslav: Začíná vysílat Třetí program. In: Bílá místa rozhlasové historie. Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, Praha 1999, s. 54–55.
- ⁴⁸ Investiční úkol na výstavbu nového rozhlasového střediska v Praze byl vládou projednán a schválen už v roce 1961 s tím, že zahájení stavby mělo být v roce 1963. Po celostátních škrtech ve stavebnictví byla věc odložena a usnesení předsednictva ÚV KSČ ze 16. července 1963 uložilo počítat s výstavbou v Praze i v Bratislavě v letech 1966–1968. (Ze Zprávy o současném stavu MTZ v ČsRo, 1964. AČRo.)
- ⁴⁹ Analýza činnosti ČsRo v letech šedesátých. Nedatováno (asi 1969), s. 2. AČRo.
- ⁵⁰ V druhé polovině šedesátých let se členy ÚV KSČ i v jeho vrcholných orgánech stávali stoupenci „obrodného procesu“ ve straně a společnosti. Za nastolení „socialismu s lidskou tvář“ se zasazovali například F. Kriegel, J. Smrkovský, A. Dubček, O. Černík, Č. Císař a další, proti nim působili zastánci tvrdé stalinské linie typu A. Indry, A. Kapka, V. Bílaka, M. Jakeše ad.
- ⁵¹ Votavová, Jarmila: Stručný nástin historie Českého rozhlasu, c. d.
- ⁵² Běhal, Rostislav: c. d., s. 163–164.
- ⁵³ Ústřední dopisové oddělení vydávalo měsíční svodky dopisového a telefonického ohlasu se specifikací jejich obsahu. Z přehledu ročních objemů korespondence (výlučně k programu) vyplývá, že v roce 1959 to bylo 198 560 listů (většinou žádosti o texty, odpovědi na ankety a soutěže), v roce 1966 už 623 189 dopisů (vyvolaných zájmem o nový typ vysílání na ČS II – VKV, o nové pořady typu Mikrofóra ad.), v roce 1967 pak 432 750 písemných vyjádření (pokles žádostí o texty apod., ale nárůst relevantních ohlasů na společenskokritické relace ČsRo). Celoroční údaje za rok 1968 jsou obdobné, ale zkrácené mimořádnou situací po okupaci Československa.

